

Osmanlı Ordusunda Stratejik Yönetim Zaafiyeti Örneği: 93 Harbi'nde Balkan Savunmasının Çöküşü*

The Example of Strategic Command Problem in the Ottoman
Army: Fall of the Balkan Defense in the War of 93

*Ahmet TAŞDEMİR***

Öz

Bu çalışma 93 Harbi'nin ilk aylarında Osmanlı ordusunun Tuna Cephesi'nde Rus ilerleyişi karşısındaki pasif tutumunu Tuna Nehri ile Balkan Dağları hatlarındaki savunma zaafiyetleri bağlamında analiz etmektedir. Rus ordusu 27 Haziran'da Osmanlı'nın birinci savunma hattını teşkil eden Tuna Nehri'ni, 14-19 Temmuz'da ise ikinci savunma hattı olan Balkan Dağları'nı kayda değer engelle karşılaşmadan geçmiştir. Çalışmada söz konusu dönemde Rus ordusunun hızlı ilerleyişinin ve Osmanlı ordusunun kayıtsızlığının temel sebebinin Osmanlı ordusundaki stratejik planlama ve yönetim sorunları olduğu vurgulanmaktadır. Bu kapsamda tarafların savaş planları, Osmanlı ordusunun Balkan Dağları hattında kurduğu savunma hattının mahiyeti, keşif ve gözetleme faaliyetleri ile istihbarat eksikliğinin harekâtların icrasına etkisi ve Osmanlı karargâhının gelişmeler karşısındaki tutumu incelenmektedir.

* Bu çalışma, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümünde Prof. Dr. Ömer Turan danışmanlığında hazırlanmakta olan "An Example of Strategic Command and Coordination Problem in the Ottoman Army: The Battle of Shipka during the Ottoman-Russian War of 1877-1878" isimli Yüksek Lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Harp Tarihi Anabilim Dalı. E-posta: atasdemir@msu.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-8848-238X>.

Geliş Tarihi/Received: 01.03.2020
Kabul Tarihi/Accepted: 11.05.2020

Anahtar Kelimeler: Şıpka Muharebesi, Şıpka Geçidi, Abdülkerim Nadir Paşa, Balkan Dağları, General Gurko

Abstract

This study analyzes the passive defense strategy of the Ottoman army against the advance of the Russian army on the Danubian front during the first months of the Ottoman-Russian War of 187-1878 within the context of the defense problem throughout the Danube River and Balkan Mountains lines. The Russian army managed to pass the Danube River, which was accepted as the first defense line by the Ottomans, on 27 June, and the Balkan Mountains, the second defense line, between 14-19 July without any obstacle. The article emphasizes that the main reason for the rapid advance of the Russian army during that period was the strategic planning and organization problems in the Ottoman army. In this regard, the study investigates the Ottoman and Russian war plans, the nature of the Ottoman defense line throughout the Balkan Mountains, the effects of the problems in reconnaissance, surveillance and intelligence missions on the course of the operations, and the reaction of the Ottoman headquarters against the developments on the front line.

Keywords: Battle of Shipka, Shipka Pass, Abdülkerim Nadir Pasha, Balkan Mountains, General Gurko

Giriş

Osmanlı-Rus harpleri genellikle Balkanlarda yoğunlaşmış, siyasî gelişmelerle paralel olarak mücadele edilen bölge zaman içerisinde değişse de savaşı neticeye erdiren gelişmeler bu cephede meydana gelmiştir. İstanbul'a yakın oluşu ve siyasî hedeflerin odak noktası olması sebebiyle stratejik öneme sahip olan Balkanlar hem Rus İmparatorluğu hem de Osmanlı Devleti için ağırlık merkezi olarak kabul edilmiştir. 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde de Balkanlar Osmanlı ve Rus ordularının en iyi imkân ve kabiliyetlerini seferber ettiği yer olmuştur.

İbrahim Köremezli'nin de belirttiği üzere, 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı-Rus harplerinin ortak özelliği, Rusların taarruzda Osmanlıların ise savunmada olmasıydı. Bu dönemde Osmanlı ordusu müstahkem kale savunmaları ile vakit kazanma odaklı savunma stratejisi izlemekteydi. Ancak, sahrada ordu birlikleri arasındaki eşgüdüm bir türlü tesis edilemiyordu. Osmanlı ordusu barış döneminde harp planı yapmaktansa seferden hemen önce kurulan meclislerde harp planını belirlemekteydi. Bu da düşmanın muhtemel harekâtına göre gerekli tedbirlerin alınması yerine, pek çok manevranın geçici ve gelişigüzel şekilde icra edilmesine neden oluyordu. Ayrıca, geniş coğrafyada dağılmış birliklerin birbirinden bağımsız hareket etmesine ve komuta ve kontrolde birlik sağlanamamasına yol açıyordu¹.

Belirgin bir harp planı çerçevesinde organize şekilde yığınak ve harekâtların icra edilememesi 93 Harbi'nde iyice ayyuka çıkmıştır. Osmanlı ordusunda sevk ve idare sorunları özellikle Tuna Cephesi'nde derinden hissedilmiş, çok başlı karar mekanizması 93 Harbi gibi kapsamlı bir savaşın idaresinde birçok soruna neden olmuştur. Sevk ve idare sorunlarının etkisinin en çok hissedildiği yerlerden biri de Balkan Dağları hattı ve bu hattın kilidi mahiyetindeki Şıpka Geçidi idi. Balkan Dağları silsilesinde kolordu seviyesinde harekâta müsait yegâne yerlerden olan Şıpka Geçidi'nin kaybedilmesi, ağustos ayından sonra cephe hattında birçok soruna yol açarak Osmanlı ordusunun operasyonel kabiliyetini yitirmesine neden olmuştur. Çalışmanın sınırları Şıpka Geçidi'nin kaybedilmesine kadar geçen süreç, yani savaşın ilk üç aylık dönemini kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Bu sebeple ağustos ayından sonra Şıpka Geçidi'nin geri alınması üzerine yoğunlaşan Osmanlı ordusundaki koordinasyon sorunları ele alınmamıştır.

Çalışma ağırlıklı olarak arşiv kaynaklarından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda Genelkurmay ATASE Arşivi'ndeki Osmanlı-Rus Harbi Kataloğundan temin edilen cephe hattı ve İstanbul

¹ İbrahim Köremezli, “Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)”, *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, ed. Gültekin Yıldız, İstanbul 2013, s. 256-258.

arasındaki yazışmalar çalışmanın ana malzemesini oluşturmaktadır. Ayrıca, savaşın görgü tanığı ve savaş döneminde yaşamış asker kişilerin savaştan sonra yayınlanmış kitapları, savaş muhabirlerinin raporları ve 93 Harbi'nde Tuna Cephesi'ni konu edinen araştırma-inceleme eserler kullanılmıştır.

1. Osmanlı ve Rus Ordusunun Savaş Planları

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne kadar Osmanlı ordusunun barış döneminde hazırlanmış seferberlik, toplanma ve sefer planı yoktu. Bu eksiklik Osmanlı ordusunun 1897'ye kadar gerçekleşen savaşlarda benzer problemlerle karşılaşmasına neden olmuştu². Bu tarihe kadar Osmanlılar savaş planlarını savaşın hemen öncesinde toplanan harp meclislerinde belirlemekteydi. 93 Harbi'nde bu gelenek takip edilerek savaş planı harbin ilanından 1 ay önce, 24 Mart 1877'de hazırlanmıştır. İstanbul'da askerî meclis toplantısıyla hazırlanan planda Osmanlı ordusunun savaş stratejisi, 19. yüzyıldaki Osmanlı-Rus savaşlarının çoğunda olduğu gibi, savunma üzerine şekillenmiştir³. Silah altına alınan kuvvetin nasıl konuşlandırılacağı ve hangi bölgelere ağırlık verileceği savunma stratejisi çerçevesinde planlanmıştır. Bu kapsamda, savaşın başında 621 piyade taburu, 25 süvari alayı ve 129 topçu bataryasına tekabül eden silah altındaki Osmanlı askerlerinin 479 piyade taburu, 15 süvari alayı ve 107 bataryaya denk gelen kısmı Bosna, Karadağ, Kafkaslar ve Bulgaristan gibi çatışma bölgelerine taksim edilmiştir. Rus ordusu karşısında esas mücadeleyi verecek olan ve Osmanlı ordusunun ağırlık merkezini teşkil eden Tuna Cephesi'ndeki kuvvetler Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Nadir Paşa⁴ komutasında üç

² Gültekin Yıldız, "Kara Kuvvetleri", *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, ed. Gültekin Yıldız, İstanbul 2013, s. 54.

³ 18. Yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı Devleti'nin büyük stratejisi, Doğu Avrupa, Batı Asya ve Kuzey Afrika'da bölgesel güç olarak mevcudiyetini sürdürmek ve toprak bütünlüğünü korumaktan ibaretti. Bu kapsamda takip edilen millî güvenlik konsepti ise Avrupa siyasetinde öne çıkan büyük güçlerden bir ya da birden çoğuyla stratejik ortaklık kurma, Avrupa'da oluşan yeni siyasi sistemin meşru aktörlerinden biri olma ve taarruzdan kaçınarak savunma ile vakit kazanma prensiplerine dayanmaktaydı. Yıldız, "Kara Kuvvetleri", s. 48.

⁴ Çırpanlı Abdi Paşa namıyla da bilinen Abdülkerim Nadir Paşa 1807'de bugünkü

gruba taksim edilmiştir. Osmanlılar, cephe hattındaki iki doğal bariyeri; Tuna Nehri ve Balkan Dağları'nı savunarak Rus ordusunu engellemeyi planlamaktaydı. Bu kapsamda Kale-i Erbaa olarak da bilinen Varna, Rusçuk, Şumnu ve Silistre gibi önemli savunma noktalarını içine alan bölgede Tuna şark ordusu adıyla ve Vidin bölgesinde Tuna garp ordusu adıyla iki kolordu kurulacaktı. Ayrıca Tuna Nehri'nden sonra ikinci savunma hattı olarak belirlenen Balkan Dağları'nın savunması için Edirne'de 40 bin kişilik bir kolordunun kurulması planlanmıştı⁵. Plandan anlaşılacağı üzere, Osmanlılar araziye hâkim olmanın avantajını sonuna kadar kullanmak istemiş ve iki hat halinde derinlikli bir savunma anlayışı benimsemiştir. Birinci ve ikinci hatların teşkil edilmesi Osmanlı ordusunun oynak savunma ile savaşın gidişatına göre manevra yapılabilmesine de imkân sağlayabilecekti.

Harp planı mucibince Osmanlı donanması Ruslar karşısında üç filoya taksim edildi. Bunlar Karadeniz, Tuna ve Akdeniz filolarıydı. Üç fırkadan oluşan ve Batum'dan Rumeli sahillerine kadar geniş bir bölgeyi kontrol altında tutan Karadeniz filosunun görevi Rus sahillerini ablukaya alarak Rus harp ve ticaret gemilerinin abluka dışına çıkmasını engellemekti. 13 monitörden müteşekkil Tuna filosu, Rus ordusunun öncelikli hedeflerinden biri olacak olan Tuna Nehri'nin savunmasında görevlendirildi. Üçüncü filo olan Akdeniz filosu ise Rus Baltık

Bulgaristan topraklarındaki Çırpan'da doğdu. Genç yaşta Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'ye girerek ordunun dönüşüm sürecinde subay görev aldı. 1835'te Viyana'ya eğitim için gönderildi ve 5 yıl kaldıktan sonra Miralay rütbesi ile Erkân-ı Harbiyye reisliğine getirildi. 1846'da Ferik, 1847'de Müşir oldu. Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinde ordu kumandanlığı, valilik, seraskerlik, bahriye nâzırlığı ve serdâr-ı ekremlik gibi birçok görevde bulundu. Kırım Harbi'nde Anadolu ordusu komutanlığı görevini yürüttü. 93 Harbi'nde ise ilerleyen yaşına rağmen Rumeli ordusu komutanı olarak görev yaptı. Görevi sırasında Rus ordusunun Balkanlardaki ilerleyişine karşı koyamaması neticesinde Sultan II. Abdülhamid tarafından görevden alınarak dîvân-ı harbe verildi. Mahkeme sonucunda yenilginin tek sebebi olmadığı, askerî meclisin de payı olduğu anlaşıldı. Ancak önce Midilli sonrasında Rodos'ta ikamete mecbur tutuldu. 1883'te Rodos'ta öldü. Abdülkadir Özcan, "Abdülkerim Nadir Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul 1988, s. 253-254.

⁵ Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 2, İstanbul 1936, s. 11-15.

filosunun Cebelitarık üzerinden muhtemel bir saldırısını önlemek ve Akdeniz'deki sevkiyatın güvenliğini sağlamakla yükümlüydü⁶.

Serasker Redif Paşa'nın savaşın ilanından önce Sultan II. Abdülhamid'e sunduğu listeye göre silah altına alınmış asker sayısı toplam 490.300 idi. Bu sayının 186.500'ü Tuna Cephesi'nde, 90.900'ü Kafkas Cephesi'nde konuşlanmıştı. Ancak, savaşın başında Osmanlı askerî gücünün yaklaşık yarısına tekabül eden kuvvet Rus ordusunun karşısında değil, dönemin şartlarında talî cephe olarak addedilebilecek yerlerde konuşlanmıştı. Örneğin 107.500 asker Bosna, Hersek, Karadağ ve Sırbistan gibi diğer çatışma bölgelerinde, 105 bin asker de Girit, Hicaz, Trablusgarp, Yanya ve İstanbul gibi imparatorluğun dört bir yanında konuşluydu⁷. Tuna Cephesi'nde Osmanlı kuvvetleri ağırlıklı olarak Tuna şark ordusunun hâkimiyet sahası olan Şumnu, Silistre, Rusçuk Varna ve Dobruca'da konuşlanmıştı. Sayısı 100 bini geçen bu kuvvetten başka, Vidin'de 50 bin civarında, Sofya-Filibe-Edirne hattında da 30 bin civarında asker mevcuttu⁸.

Tuna Cephesi, Osmanlı ve Rus orduları için ağırlık merkezi olarak addedilmiş, her iki ordu da yığınaklanmasında buraya ağırlık vermiştir. Bu yönüyle Tuna Cephesi savaşın sonucunu tayin edecek yer idi. Osmanlı savunmasının temelini oluşturan yüzlerce kilometre uzunluğundaki Tuna Nehri'nin korunması için müstahkem mevkilere ve kalelere odaklanılmıştı. Ancak, Osmanlılar bu hattın savunması için yeterli hazırlık yapmadığı gibi burayı korumaya yetecek miktarda askeri de Rumeli harp sahasına gönderememişti. Osmanlı ordusunun seferber ettiği 500 bini geçkin askerin sadece 200 bine yakını Rus ordusuyla en önemli muharebelerin meydana geleceği Bulgaristan'a sevk edilmişti. Ayrıca, ikinci savunma hattı olarak tasavvur edilen Balkan Dağları hattının tutulması için hazırlanması planlanan 40 bin kişilik kolordu, bir türlü hazırlanamadı. Bu yüzden Osmanlı ordusunun 93 Harbi'ndeki en

⁶ Evren Mercan, *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, İstanbul 2018, s. 69-70.

⁷ Mahmud Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, ed. İsmet Miroğlu, İstanbul 1983, s. 294.

⁸ Necati Tacan, "1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Türk Sevk ve İdaresinde Sevkulceysi Hatalar: Başkomutanlık", *Askeri Mecmua*, Sayı 107 (Aralık 1937), c. 8, s. 757.

büyük hatalarından biri eldeki kuvveti doğru konuşlandıramamasıydı. Osmanlı karar alıcıları savaşın planlama aşamasında savaş boyu etkisi devam edecek stratejik bir hata yaparak kuvvetini dağıtmış, kesin sonuç bölgesi mahiyetindeki Tuna Cephesi'nde daha güçlü olmak için ikincil bölgelerde hesaplı riskler almak yerine, Osmanlı coğrafyasının dört bir yanında güçlü olmaya çalışmıştır.

Osmanlıların aksine, Rus ordusu muhtemel bir Osmanlı-Rus savaşının hazırlıklarına savaştan çok önce başlamıştı. Prusya ordusunun 1870-1871 Savaşı'nda Fransa karşısındaki başarısı Rus askerî planlamacılarına ilham vermişti. Ruslar muhtemel bir savaşta Prusya ordusunun tatbik ettiği gibi düşman unsurları yok etmek için kapsamlı bir plan hazırlığına girişmişti. Hazırlanan Rus harp planına göre Ruslar süvari ağırlıklı mobilize kuvvetlerle müstahkem mevkiyi es geçerek hızla düşmanın kalbine, yani İstanbul'a yönelecekti. Böylece muhtemel Fransız ve İngiliz müdahalesinin önüne geçilmiş olacaktı⁹. Rus harp planı kapsamında Rus ordusu Tuna Cephesi'nde iki grup şeklinde teşkil edilecekti. İlk grup Tuna Nehri ve Balkan Dağları'nı geçer geçmez 100 bin civarında askerle İstanbul'a yürüyecekti. 8 piyade tümeni, 4 süvari fırkası, 10-11 Kazak süvari alayından müteşekkil diğer grup ise Rusçuk ve Şumnu'da konuşlu Osmanlı kuvvetlerine karşı yürüyerek İstanbul'a yürüyen ordunun gerisini tutarak ikmal hattının güvenliğini sağlayacaktı¹⁰.

Evren Mercan'a göre, Rus bahriye planlamacıları Osmanlı donanmasının Kırım Harbi sonrasında oluşan materyal üstünlüğüne karşı Karadeniz ve Tuna'da statik kıyı savunma ve asimetrik taarruzları içeren hibrit bir harp yöntemi benimsemişti. Dönem şartlarında yenilikçi bir yaklaşım olan ve sonraki yıllarda etkisini kanıtlayacak bu harp doktrini ile düşmanın deniz hâkimiyeti ve harekât kabiliyetinin kısıtlanması planlanmaktaydı. Bu kapsamda Rus stratejisi üç aşamadan oluşuyordu. Birincisi Rus ordusu için stratejik önemi haiz limanlar,

⁹ Mesut Uyar ve Edward J. Erickson, *A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk*, Santa Barbara 2009, s. 184-185.

¹⁰ William C. Fuller, *Strategy and Power in Russia 1600-1914*, New York 1992, s. 314-315.

körfezler ve yaklaşma istikametlerine mayın döşeyip bu bölgelerde yüzer bataryalar, monitör ve kıyı topçularından kurulu bir savunma hattı teşkil ederek pasif savunma tedbirleri uygulamaktı. İkinci aşama Osmanlı Tuna filosunun oluşturduğu tehdidi ortadan kaldırmak ve Osmanlıların harekât kabiliyetini sınırlandırmak için torpido taarruzlarını temel alan eylemler içermekteydi. Üçüncü aşama ise yine torpido taarruzları ile Osmanlıların Karadeniz'deki nakliyatını ve deniz harekâtını engellemeye dönük aktif savunma tedbirlerini kapsamaktaydı¹¹.

1877 yılına kadar Osmanlı-Rus savaşlarının Rumeli'de yoğunlaştığı yer önceleri Besarabya, Rusların toprak kazanımları sonrasında ise Dobruca olmuştur. Bulgaristan'dan İstanbul'a giden yollardan intikal için en uygun yolların başında Dobruca üzerinden giden yol geliyordu. Rus ordusu 1828-1829 savaşında Diebitsch komutasında hızlıca Dobruca'dan geçerek Edirne'ye ulaşmıştı. Ancak, 93 Harbi'nde şartlar 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan çok farklıydı. Osmanlılar Dobruca ve gerisinde müstahkem mevziler kurarak bu hattın savunmasını güçlendirmişti. Rus donanmasının Karadeniz üzerinden kara birliklerini destekleme şansı yoktu. Değişen harp anlayışı ile orduların sayıları da artmıştı. Diebitsch'in ordusu Dobruca'yı 50 bin civarında asker ile geçmişken 1877'de Rus ordusu 200 binden fazla asker ile Osmanlı sınırına dayanmıştı. Böylesine büyük bir ordunun ihtiyaçlarının donanma desteği olmadan karşılanması ziyadesiyle zordu. Bu yüzden Rus ordusu Tuna Nehri'ni Rusçuk-Niğbolu arasından geçerek Balkan Dağları üzerinden Edirne ve İstanbul'a ulaşmayı planlamıştı. Ayrıca, Balkan Dağları'nın kuzeyinde yoğun olan Bulgar nüfusu Rus harp planlamacıları için önemli bir faktör olarak görülmüştür. Dost halkın bulunduğu böyle bir hat üzerinde ilerlemek, Rus ordusu için önemli kazanımlar demektir¹².

Rusçuk'un batısından Tuna Nehri'ni geçerek Balkanlara yürüyecek olan Rus ordusu için Bulgaristan'da 6 ana *yaklaşma istikameti* bulunmaktaydı. Bunlardan dördü Sofya-Filibe-Edirne hattını

¹¹ Evren Mercan, *93 Harbi'nde Deniz Harekâtı*, İstanbul 2020, s. 35-38.

¹² Frederick Maurice, *The Russo-Turkish War*, Londra 1905, s. 31-32.

takip ederek Balkan Dağları'nın batısından dolanmayı gerektiriyordu¹³. Ancak, böylesine uzun bir rotayı takip etmek diğer seçenekler düşünüldüğünde ziyadesiyle tehlikeli olabilirdi. Eğer Sofya-Filibe hattı takip edilirse Rus ordusunun ikmal hattı uzadıkça uzayacak, böylesine uzun ikmal hattını korumak zor olacaktı. Şumnu-Ruşuk arasında yoğunlaşmış Osmanlı kuvvetlerinin bu durumu avantaja çevirmesi ve Rus ordusunun ricat hattını kesmesi de mümkündü. Bu yüzden, Rus ordusu için en iyi seçenek Şıpka ve Kazgan¹⁴ geçitleri arasındaki bölge, yani Koca Balkan Dağları üzerinden harekâtı gerçekleştirmek olarak görünmekteydi. Rus harp planında Balkan Dağları hayati öneme sahipti. Mümkün olan en kısa sürede İstanbul'a ulaşmayı hedefleyen Ruslar için Balkan Dağları'ndan bir geçit elde etmek zorunluydu. Ruşuk-Niğbolu arasından Rus ordusunun Tuna'yı geçmeyi planladığı göz önüne getirilince Ruslar için birçok farklı geçit alternatifi vardı. Ancak, bunlardan yalnızca bazıları kolordu seviyesinde harekât gerçekleştirmeye uygundu. Zorlu arazi koşullarında askerlerin ve ordunun ağırlığının intikali bütün geçitlerden mümkün değildi. Bu yüzden belli başlı geçitler Rus ordusu için ana hedef olabilirdi. Bunlar arasında harekât için en uygun olanlar Gabrova-Kızanlık arasındaki Şıpka Geçidi ve Osmanpazarı-İslimye arasındaki Kazgan geçitleriydi. Kazgan Geçidi, Tuna Cephesi'nde Osmanlı ağırlık merkezini teşkil eden Şumnu-Ruşuk hattına olan yakınlığı sebebiyle Rus ordusu için tehlikeliydi. Bu yüzden Şıpka Geçidi Rus ordusunun harekâtı ileri safhaya taşıyabilmesi için en müsait geçiş bölgesi olarak düşünülmüştü.

2. Rus Ordusunun Tuna Harekâtı Kapsamında Osmanlı Karargâhının Pasif Savunma Teşebbüsleri

Seferberlik ilanından sonra Tuna Cephesi'nde harekâtı gerçekleştirecek olan Rus kuvveleri önce Besarabya'da toplandı. Savaşın 24 Nisan 1877'de ilan edilmesiyle birlikte Grandük Nikola

¹³ Savaş döneminde Bulgaristan'daki yaklaşma istikametleri ve ana yollar için bkz. Francis Vinton Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, New York 1879, s. 163.

¹⁴ Günümüzde Kotel Geçidi olarak bilinen Osmanpazarı-İslimye arasındaki bağlantıyı sağlayan geçittir.

komutasındaki Ruslar dört kola ayrılıp hızla sınırı geçerek Romanya'ya girdi. Ordunun sıklet merkezini teşkil eden üç kol farklı istikametleri takip ederek Bükreş civarında toplandı. Dobruca'da gösteri taarruzu yapması planlanan diğer kol da Tuna'nın karşı kıyısında Kalas-İsmail hattında konuşlandı¹⁵. Rus ordusunun bu bölgelerdeki yığınağı mayıs ayı boyunca devam etti. Böylece, Rus ordusu yığınağını harp planına göre gerçekleştirerek gösteri taarruzu yapacak kuvvetleri Dobruca'da, esas taarruzu yapacak olan ana kuvvetini de Bükreş civarında toplamış oldu. Haziranın sonuna kadar geçen süre zarfında en dikkat çekici şey, Osmanlı ordusunun Tuna'yı geçerek Rus hatlarına karşı herhangi bir taarruza girişmemesiydi. Tuna Umum Komutanı Abdülkerim Nadir Paşa, Kırım Harbi'nde Ömer Lütfi Paşa'nın yaptığı gibi Rus kuvvetlerine karşı aktif savunma stratejisi uygulamamış, müstahkem mevkiilerde hareketsiz şekilde beklemeyi tercih etmişti. Öyle ki, Rus ordusu için önemli ulaşım noktaları dahi tahrip edilmeye çalışılmadı. Bu şartlar altında Ruslar herhangi bir engelle karşılaşmadan geçiş harekâtına kadar bütün hazırlıklarını rahat şekilde tamamladı.

Osmanlı kuvvetleri Bulgaristan'ın dört bir yanında geniş hat üzerinde konuşlanmıştı. Ordunun büyük kısmı Şumnu, Rusçuk Silistre, Varna, Niğbolu, Dobruca ve Vidin gibi merkezlerde toplanmıştı. Bu ana noktalar haricinde kalan diğer şehir ve kasabalara da mahallin önemine göre asayışı de temin etmek için kuvvet konuşlandırılmıştı. Osmanlı'nın birinci savunma hattı olarak kabul ettiği Tuna Nehri'ni gözetlemek için Silistre'den itibaren batıya doğru her 4-5 kilometrede bir karakollar yaptırıldı. Bu görevin yerine getirilmesinden böylesi kapsamlı bir görev için yetersiz sayılabilecek 7 ihtiyat taburu sorumluydu. Bu karakollar arasında telgraf hattı olmadığı için iletişim imkânı da kısıtlıydı. Muhtemel bir Rus taarruzunda karakollar iptidai bir yol izleyerek ateş yakacak ve diğer karakollara mesaj ulaştıracaktı¹⁶. Görüldüğü üzere Osmanlı ordusu, yaklaşık 200 bin askeri Tuna Cephesi'nde konuşlandırmış olmasına rağmen Tuna Nehri'nin savunmasını çok ilkel bir sisteme terk etmişti. Aslında böyle bir yol izlenmesinin sebebi

¹⁵ Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, s. 149-150.

¹⁶ Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 3, İstanbul 1937, s. 9-12.

Osmanlı kuvvetlerinin sayısal eksiğinden ziyade, Osmanlı ordusunun keşif ve gözetleme faaliyetlerini gerekli şekilde icra edememesi ve Rus ordusunun yığınak ve intikali hakkında yeterli istihbarat elde edememesiydi. Bu da Osmanlı ordusunun imkân ve kabiliyetlerinin cephe hattı boyunca dağıtılmasına neden olmuştu.

Osmanlı ordusunun Tuna Nehri'ni savunmak için en önemli güvencesi donanmanın materyal üstünlüğüydü. Tuna boyunca muhtelif ebatlarda birçok muharebe gemisi görevlendirilmişti. Ancak, Osmanlı donanması Ruslar karşısındaki üstünlüğünü avantaja çeviremedi. Rus donanmasının uyguladığı asimetrik harp doktrini ile Osmanlı donanması Tuna Nehri boyunca etkisiz hale getirildi¹⁷. Bu şartlarda geçiş harekâtının başarı şansı ziyadesiyle yüksekti. Rus geçiş harekâtının ilk aşaması, harp planı mucibince Dobruca'dan yapılan gösteri taarruzu ile 22 Haziran'da başladı. Bot ve filikalarla Ruslar Kalas'ta Tuna Nehri'ni geçti. Dobruca'daki taarruzun Ruslara faturası bölgedeki cılız savunma ve muharebe gemilerinin kullanılamamasından dolayı sadece 142 kişiydi¹⁸. Rus Başkomutanlığı ana taarruzu baskın şeklinde gerçekleştirerek zorluk çekmeden operasyonu tamamlama çabasındaydı. Bu yüzden geçiş harekâtı öncesinde Tuna Nehri boyunca stratejik noktalarda gösteri taarruzları düzenlenerek asıl geçiş yeri gizlenmeye çalışıldı. Rus topçusu 24 Haziran'da Vidin, Niğbolu, Rusçuk ve Tutrakan gibi muhtelif bölgeleri yoğun bombardımana başladı. Nitekim, Tutrakan nümayişi Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Nadir Paşa tarafından gerçek taarruz olarak telakki edilmiş, Zıştovi'den 26 Haziran'da gerçekleştirilen ana taarruzda Osmanlı kuvvetlerinin kayıtsızlığının önemli sebeplerinden biri olmuştur¹⁹.

¹⁷ 93 Harbi'nde Tuna Nehri'ndeki mücadele ve Rus donanmasının 93 Harbi boyunca Tuna Nehri ve Karadeniz'de uyguladığı torpido taarruzları temelli deniz harp stratejisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mercan, *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, s. 57-94; Mercan, *93 Harbi'nde Deniz Harekâtı*, s. 49-64; Evren Mercan, "93 Harbi'nin Ortaya Çıkardığı Bir Deniz Harp Stratejisti: Stepan Osipovich Makarov", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22 (2015), s. 133-144.

¹⁸ Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, s. 156.

¹⁹ Hikmet Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, Ankara 1993, s. 99-

Rus ordusu 26 Haziran gecesi Zıştovi'nin karşısından küçük botlar vasıtasıyla geçiş harekâtına başladı. Büyük gizlilikle başlatılan operasyonun Osmanlı gözetleme karakolları tarafından fark edilmesi ancak Rus askerlerinin Tuna'nın diğer kıyısına çıkmaya başlaması ile olmuştu. Bu bölgedeki ihtiyatlardan teşkil edilmiş karakol kısa süren müsademedan sonra ve diğer karakollara da haber ulaştırmadan telaşla geri çekildi. Osmanlıların müdahalesiyle karşılaşmayan Rus birlikleri saat gece 1'den 4.30'a kadar Tuna'nın karşı kıyısına çıkmaya devam etti. Ruslara karşı gönderilen ilk kayda değer birlik Zıştovi'de konuşlu Ahmed Hamdi Paşa komutasındaki kuvvetler oldu. Ancak, az sayıdaki bu müfreze geriden sürekli takviye edilen düşman karşısında fazla tutunamayarak geri çekilmek zorunda kaldı²⁰.

Rus ordusu geçiş harekâtının ilk aşamasını tamamlamış ve geçişin güvenliğini sağlamıştı. Harekâtın rahat şekilde gerçekleştirebilmesindeki en önemli etkenlerden biri Osmanlı ordusunun bilgi edinmede yaşadığı sorunlardan kaynaklanmaktaydı. Aslında Abdülkerim Nadir Paşa Rus ordusunun Rusçuk'un batısından geçiş yapacağını çok önceden tahmin etmişti. Ancak, bu bölgede müstahkem mevzilerin ve asker sayısının yetersizliğinden şikâyet etmesine rağmen²¹ komutası altındaki diğer bölgelerden asker tefrik ederek Rusçuk'un batısındaki hattın güçlendirilmesine çalışmamış, konuşlanmada değişikliğe gitmeden ordunun büyük kısmını Kale-i Erbaa civarında tutmaya devam etmişti. Bunun sebebi aslında paşanın Tuna'nın savunulabileceğine dair inancının olmayışı idi.

Abdülkerim Nadir Paşa Şumnu civarında kalarak müstahkem mevki savunmaları ile Rus ordusunu durdurmayı hedefliyordu. Ancak, haberdar olmadığı şey, Rus ordusunun müstahkem mevzilerle oyalanmayıp hızla İstanbul'a yürümek istediğiydi. Ayrıca, Abdülkerim Nadir Paşa'nın böylesine pasif bir savunma stratejisini tatbik edebilmesi

101.

²⁰ Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 3, s. 42-47; Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, s. 100-101.

²¹ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (=ATASE), *Osmanlı Rus Harbi (=ORH)*. 1/7/616, 14 Mayıs 1293, [26 Mayıs 1877].

için elinde seyyar kolordunun olması da gerekirdi. Düşmanın gerisinin ve ikmal hattının bu seyyar kolordu vasıtasıyla tehdit edilerek ilerleyişin engellenmesi mümkün olabilirdi. Ancak, bu dönemde süvari bakımından yetersiz Osmanlı ordusu, Rus taarruz kıtalarının gerisini tehdit ederek keşif ve gözetleme faaliyetlerini icra edebilecek durumda değildi. Bu yüzden Osmanlı karargâhının ihtiyatlı hareketleri, Osmanlı ordusunun savaşın ilk evresinde yaşadığı birçok mağlubiyetin ana sebeplerinden biri olacaktır. Aslında yüzlerce kilometrelik Tuna Nehri hattının düşman unsurları hakkında bilgi edinmeden savunulabilmesi ziyadesiyle zor hedefti. Tuna'nın dört bir yanına dağılmış Osmanlı askerleri birçok bölgede aynı Zıştovi'de olduğu gibi kolaylıkla alt edilebilecek durumdaydı. Bu yüzden Zıştovi'de Rus ordusuna karşılık verilememesinden ziyade Osmanlı ordusunun harekâtın ilk aşamasından sonra bir türlü reaksiyon gösterememesi dikkatleri celbeden esas meseledir.

Rus ordusu her ne kadar harekâtın ilk aşamasını başarıyla tamamlamış olsa da Osmanlıların hala Rusları engelleme imkânı vardı. Düşman taarruzunu kesmek için ona en zayıf olduğu anda taarruz ederek bozmak gerekirdi. Ancak, Osmanlı birlikleri, Rusların en zayıf anı olan nehir geçiş harekâtı esnasında Rus birliklerine zayıt verdirmek gibi büyük bir fırsatı değerlendiremedi. Zıştovi taarruzu haber alınır alınmaz ilk etapta Niğbolu, Tırnova ve Rusçuk gibi yakın yerlerden bölgeye asker kaydırılabılırdi. Böylece, köprü yapımını tamamlamadığı için süvari ve ağır toplarını nehirden geçirememiş Rusların harekâtı neticeye erdirmesi engellenebilirdi. Öyle ki, Kale-i Erbaa ve Vidin'den sevk edilecek bir diğer kuvvet ile de üstünlük sağlanabilir, hazırlıksız Rus ordusu Tuna'nın ötesine atılabılırdi. Osmanlı ordusunun harekât kabiliyeti her ne kadar böyle bir manevrayı hızla icra etmeye muktedir olmasa da inisiyatif alınarak gayret ve fedakârlık gösterilse, Rus ordusunun hazırlıksız durumundan faydalanmak mümkün olabilirdi²².

Abdülkerim Nadir Paşa Zıştovi'ye yapılan saldırının ciddiyetini ilk başta anlayamamıştı. Paşa, Rusların esas taarruzunu Tutrakan ve

²² Mehmed Hulusi, *Niçin Mağlub Olduk 1877-78 Osmanlı Rus Seferi; Avrupa Cihetindeki Harekât*, İstanbul 1326, s. 48-49.

Silistre dolaylarından gerçekleştirmesini beklemekteydi. Osmanlı karargâhının ikilemde kalması Rus kıtalarının hazırlıksız durumundan faydalanmasını engellemiştir. Geçiş sorunsuzca tamamlayan Ruslara karşı Osmanlı karargâhının aldığı ilk kayda değer tedbir, Ahmed Eyüb Paşa komutasında hazırlanan bir kuvvetin Rusçuk istikametinde ilerleyen Rus kuvvetlerine karşı gönderilmesi oldu. Bu birliğin diğer görevi de keşif ve gözetleme faaliyetleri icra ederek Tırnova üzerine ilerleyen Rus ordusunun ikmal hattını tehdit etmektir²³. Fakat bu kolordu böylesine kapsamlı bir görevi icra edecek donanımda ve sayıda değildi. Ayrıca, bu tedbire başvurmak için ziyadesiyle geç kalınmıştı. Rus ordusu bütün hazırlıklarını tamamlayarak harp planlarını tatbik etmek için harekâta başlamıştı. Nitekim, 33 piyade taburu, 5 süvari alayı ve 11 bataryadan oluşan Ahmed Eyüb Paşa kolordusu 8 Temmuz'da Rusçuk-Byala arasında düşmanla ilk temastan sonra geri çekilmek zorunda kaldı²⁴. 13 Temmuz'da Tuna Cephesi karargâhından gelen bir telgraf, bu manevranın neden başarısızlıkla sonuçlandığını gözler önüne sermektedir. Abdülkerim Nadir Paşa, Redif Paşa ve Namık Paşa'dan oluşan Osmanlı karargâhı, üstün düşman kuvvetleri karşısında eldeki tek seyyar kuvvet olan Ahmed Eyüb Paşa kolordusunu riske atmamak adına böyle bir kararın alındığını belirtmekteydi²⁵. Böylece Osmanlı ordusunun Rus ilerleyişi karşısındaki tek manevrasından ciddi bir çatışmaya dahi girilmeden vazgeçilmiş oldu.

Osmanlı karargâhındaki ikilemin bir diğer sebebi de şüphesiz emir komutanın çok başlı hale gelmiş olması idi. Rus ordusunun Tuna'yı geçmesi üzerine Serasker Redif Paşa ve Hassa Müşiri Namık Paşa İstanbul'dan cephe hattına gönderilmişti. Kararlar genel olarak Abdülkerim Nadir Paşa ve bu iki paşa arasında alınmaktaydı. Ayrıca, Meclis-i Askerî de karar mekanizmasında önemli yere sahipti. Ancak, İstanbul'dan sürekli Rus ordusunun ilerleyişinin durdurulması için önlem alınması yönünde baskı yapıyorken Osmanlı karargâhı cephe hattındaki konuşlanmayı değiştirecek hareketlerden kaçınıyordu. Öyle ki Osman Paşa'nın Vidin'den muharebelerin cereyan ettiği bölgeye

²³ ATASE, *ORH.* 3/185, 25 Haziran 1293, [7 Temmuz 1877].

²⁴ Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 3, s. 69-72.

²⁵ ATASE, *ORH.* 9/8A, 1 Temmuz 1293, [13 Temmuz 1877].

hareket etme talebi, Avusturya'dan gelen istihbarat dolayısıyla kabul görmemişti. Rusların Sırplarla Vidin civarında birleşeceği yönündeki doğrulanamayan bir bilgi bile Osmanlı karar alıcılarının ikilemde kalmalarına neden oluyordu²⁶.

Abdülkerim Nadir Paşa'ya göre kendisi aslında Rus ordusunu durdurabilmek için adım atmak istemişti. Bu kapsamda Rus ordusunun sol yanını tehdit ederek Balkanları gözetlemesi için Osmanpazarı'na Şumnu'dan 1 fırka gönderecekti. Ayrıca, Osman Paşa kuvvetlerini Rusların sağ kanadına kaydırmayı planlamıştı. Ancak, askerî meclisten gelen kesin emir üzerine bunlardan vazgeçerek başarı şansı olduğuna pek de inanmadığı Ahmed Eyüb Paşa komutasındaki kuvveti hazırladığını iddia etmektedir. Abdülkerim Nadir Paşa'nın en çok yakındığı şeylerden biri de cephe hattına İstanbul'dan yapılan müdahalelerdi. Redif ve Namık Paşaların İstanbul'dan bölgeye gönderilmesiyle karar süreçlerindeki etkisinin azaldığını da iddia etmekteydi²⁷. Ancak, Serdar-ı Ekrem'in bu sözleri görev süresi boyunca Osmanlı ordusunun bir türlü değişmeyen hareketsizliğini açıklamaya kâfi değildir. Ayrıca, kendini savunma güdüsüyle komutanı olduğu cephede gelişen olayların sorumluluğunu hiçbir şekilde almak istememesi ve bütün sorumluluğu belli başlı örnekler üzerinden askerî meclise yıkmak istemesi de dikkat çekicidir. Her ne kadar paşanın bu şikâyetleri kendini korumak için söylenmiş olsa da bu ifadeler 93 Harbi'nde Osmanlı karar mekanizmasının nasıl sorunlu şekilde işlediğini gözler önüne sermektedir.

Osmanlıların Rus ilerleyişi karşısındaki en dikkat çekici manevrası, planlama aşamasında yapılan bir hatanın düzeltilmesi oldu. Temmuzun ilk haftasında Batum, Sohum, Karadağ ve Bosna gibi talî cephelerden Tuna Cephesi'ne takviye gönderilmesi kararlaştırıldı. Vidin'den Osman Paşa'nın Plevne'ye ilerlemesi emri verildi. Ayrıca Balkan Dağları hattında düşman ordularını tutabilmek için bu hattın takviyesi düşünüldü. Bu kapsamda Süleyman Hüsnü Paşa Karadağ'dan,

²⁶ ATASE, *ORH*. 3/185, 25 Haziran 1293, [7 Temmuz 1877].

²⁷ Mustafa Öztürk, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Belgeleri: Abdi Paşa'nın Muhakemesi", *Belgeler*, Sayı 27 (2003), c. 23, s. 131.

Mehmed Ali Paşa da Yenipazar'dan emirlerindeki kuvvetler ile Tuna Cephesi'ne çağırıldı. Süleyman Paşa'nın Şıpkı ve İslimye arasına, Mehmed Ali Paşa'nın da Sofya bölgesinde konuşlandırılmasına karar verilmişti²⁸. Ancak, bu manevra ile beklenen fayda tam olarak alınamadı. Her ne kadar Osman Paşa Plevne'ye ucu ucuna yetişerek burada önemli bir savunma hattı teşkil etse de Mehmed Ali Paşa ve Süleyman Paşa daha Tuna Cephesi'ne ulaşmadan Balkan Dağları savunması çökmüştü.

3. General Gurko'nun Balkanlardaki Harekâtı ve Osmanlı Balkan Savunması

Rus ordusu Tuna Nehri'ni geçtikten sonra süvari ve teçhizatını rahatça karşıya geçirebilmek için köprü yapımına başladı. Geçişten sadece 5 gün sonra, 2 Temmuz'da yapımı tamamlanan köprüden ilk geçirilen birlik General Gurko'nun Balkan geçitleri üzerine yürüyecek olan öncü birliğiydi. Kayda değer oranda süvari kuvveti barındıran bu birliğin görevi, keşif ve gözetleme faaliyetleri gerçekleştirmek ve ana kuvvetlerin İstanbul üzerine yürüyebilmesi için Balkan geçitlerini kontrol altına almaktı. Ayrıca bu birlik Osmanlıların stratejik ulaşım ve haberleşme yollarını da tahrip etmekten sorumluydu²⁹. Ruslar bütün kuvvetlerini Zıştovi'de toplandıktan sonra orduyu üç ana gruba ayırdı. Sol kanatta 75 bin kişiden oluşan 11'inci, 12'nci ve 13'üncü kolordular Grandük Nikola komutasında Kale-i Erbaa üzerine yürüyecekti. Sağ kanatta 35 bin kişilik 9'uncu kolordu Niğbolu-Plevne hattına ilerleyecekti. Bu ikisinin ortasında, merkezde ise General Gurko'nun 10 bini geçkin kuvveti Tırnova istikametini takip ederek Balkan geçitlerine yürüyecekti³⁰.

General Gurko Tuna'yı geçtikten sonra Osmanlı ordusunun durağanlığından da faydalanarak hızla Tırnova üzerine hareket etti. Geçişten sadece 5 gün sonra herhangi bir sorunla karşılaşmadan

²⁸ ATASE, *ORH*. 3/185AA, 26 Haziran 1293, [8 Temmuz 1877].

²⁹ Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, s. 164-165.

³⁰ Mehmed Hulusi, *1877-78 Osmanlı Rus Seferi*, s. 50.

Tırnova'ya kadar ulaşmıştı. Osmanpazarı'ndan gönderilen takviye kuvvetin de zamanında yetişememesinden dolayı birkaç saatlik küçük çarpışmadan sonra Bulgaristan'ın ortasında önemli ulaşım yolları üzerinde bulunan Tırnova şehri 8 Temmuz'da Ruslar tarafından ele geçirildi³¹. Tırnova'nın ciddi mücadele verilmeden teslim edilmesi, Ruslara Balkanlardaki ilerleyişlerini devam ettirebilmeleri için önemli bir zaman kazandırmıştı. Her geçen günün önemli olduğu cephe hattında Osmanpazarı'ndan gönderilen takviye kuvvet, zamanında Tırnova'ya ulaşmış olsa savunma bir müddet daha sürdürülebilirdi. Düşman ilerleyişinin belli süre engellenmesi de Balkan Dağları hattında birçok şeyin değişmesini sağlayabilirdi fakat bu mümkün olmadı.

Tırnova'yı ele geçirdikten sonra burada takviye birliklerin gelmesini bekleyen Gurko, hızla Balkan geçitlerine yapılacak harekât için hazırlıklara başladı. 12 Temmuz'a kadar 4 gün boyunca devam eden hazırlıklar kapsamında küçük müfrezeler halinde keşif kolları çıkarıldı ve yöredeki Bulgarlardan Balkan Dağları üzerindeki geçitler hakkındaki her türlü bilgi temin edilmeye çalışıldı. Yapılan tahkikata göre Balkanları aşmak için en müsait yol olan Şıpka Geçidi, Osmanlılar tarafından savunmaya elverişli şekilde tutulmaktaydı. Ancak, diğer geçitlere Şıpka kadar önem verilmemişti³². Bu yüzden Gurko, Şıpka dışındaki geçitler arasından kolay geçilebilecek bir yol arayışı içerisine girdi. Bu kapsamda Şıpka ve Ferdiç³³ geçitleri arasında bulunan Hainköy Geçidi çevirme harekâtı için hedef nokta olarak belirlendi. General Gurko, Osmanlı ordusunun hazırlıklı olduğu ve taarruz beklediği geçitten değil de ikincil önemde addettiği ve bu yüzden iyi şekilde tahkim etmediği Hainköy'den geçerek Şıpka Geçidi'nin güçlü savunmasını boşa çıkarmayı planlamıştı.

³¹ General Gurko'nun Tırnova harekâtı ve Osmanlı ordusunun stratejik öneme sahip bu şehri savunmada gösterdiği zaafiyet hakkında detaylı bilgi için bkz. Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 3, s. 60-62, 88-90; Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, s. 108-110.

³² Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, s. 166-167.

³³ Günümüzde Elena geçidi olarak bilinen Tvarditsa-Elena arasındaki geçittir.

General Gurko hedef tespitinden hemen sonra taburlarının Hainköy'e intikalini sorunsuzca gerçekleştirebilmek için yol tamir çalışmalarına başladı. 200 kişilik istihkâm bölüğü Bulgar rehberler eşliğinde bölgeye gönderildi. Yol yapım çalışmalarını 3 gün boyunca büyük bir sessizlikle tamamlayan Ruslar bu hususta yöre halkından da fazlasıyla yardım aldı³⁴. Rusların dost unsurlar arasında hazırlıklarını yürütmesi, operasyonun baskın şeklinde gerçekleştirilerek hızla başarıya ulaştırılmasındaki en önemli etkenlerdendir. General Gurko'nun hazırlık sürecinde en çok imtina ettiği şey harekâtın gizli yürütülmesiydi. Çünkü Ruslar Şıpka'yı ana hedef olarak gördükleri için Osmanlıların bu geçişten olabildiğince geç haberdar olmasını istiyorlardı. Böylece İslimye'den ve Kızanlıktan bölgeye takviye gelemeyecek, Hainköy Geçidi az kuvvete karşı hızla geçilerek plan başarıyla uygulanabilecekti. Nitekim Hainköy civarında gerçekleştirilen hazırlıklar kimseye fark ettirilmeden tamamlanmıştır.

Osmanlı kuvvetlerinin Rusların günlerce devam eden çalışmalarından haberdar olamaması istihbarat eksikliğinin ve bölgede yapılması gereken keşif ve gözetleme faaliyetlerinin icra edilmediğinin göstergesidir. Bunun için başlıca iki neden ortaya sürülebilir. Bunlardan birincisi Osmanlı karar alıcılarının Rusların Hainköy'e taarruz edeceğine ihtimal vermemesidir. Osmanlılar bu bölgeden stratejik bir manevra yapılmasına imkân vermediği için sınırlı sayıdaki imkânlarını birincil önemde addedilen geçitlere vakfetmişti. Savaşın başında Balkan geçitlerinde istihkâm faaliyetlerine başlanmış olmasına rağmen bu çalışmalarda en çok özen Şıpka ve Kazgan gibi Osmanlılar tarafından birincil önemde addedilen geçitlere gösterilmiştir. Hainköy Geçidi'nin de arasında olduğu diğer geçitler ikincil önemde addedilmiş ve iyi şekilde tahkim edilememiştir³⁵. Ayrıca, General Gurko'nun Tırnova'yı ele geçirdikten sonra Balkan Dağları boyunca muhtelif yerlere gönderdiği süvari bölükleri ve bunların gerçekleştirdiği gösteri taarruzları Osmanlılara Rusların İslimye'ye mürur eden geçitlerinden

³⁴ Daily News, *The War Correspondence of the Daily News 1877*, Londra 1878, s. 264.

³⁵ ATASE, *ORH*. 96/200, 17 Şubat 1293, [1 Mart 1877]; ATASE, *ORH*. 96/201AE, 20 Nisan 1293, [2 Mayıs 1877].

geçmeye teşebbüs edeceğini düşündürmüştü³⁶. İstanbul'dan Balkan ordusu için gönderilen birliklerin önemli kısmının İslimye'de konuşlandırılması ve Balkan Komutanı Rauf Paşa'nın İslimye'de olması da Osmanlıların dikkatinin bu bölgede olduğunun göstergesidir.

Osmanlı ordusunun kayıtsızlığının ikinci nedeni ise Balkan ordusu'nun zamanında kurularak bütün organizasyonu takip edecek komutan eşliğinde bölgeye gönderilmemesidir. Tuna Nehri'nin savunmasında gösterilen zaafiyet, Balkan Dağları hattının savunmasında da kendini göstermiş, bu bölgeye gereken önem zamanında verilmemiştir. Savaş öncesinde yapılan harp planı mucibince Balkan Dağları'nın güneyinin savunması İstanbul'un üzerine bırakılmış, burası için Edirne'de 40 bin kişilik bir ihtiyat ordusunun hazırlanması planlanmıştı. Ancak, ihtiyat ordusu temmuz ayına gelindiğinde hala kurulmamıştı. Abdülkerim Nadir Paşa da Balkan Dağları hattını kendi sorumluluk bölgesi olarak görmediği için buradan gelen takviye taleplerine kayıtsız kalıyordu. Bu şartlar altında temmuz ayına kadar Balkan geçitlerine gözle görülebilir sayıda kuvvet konuşlandırılmadı. Bölgede konuşlu askerlerin çoğunun bölgeye sevk edilmesi ancak Rus ordusunun Tuna Nehri'ni geçmesi üzerine olmuştu. Rauf Paşa'nın Balkan Komutanı olarak atanması ise Rus ordusunun Tırnova'yı işgalinden günler sonra olmuştu. Paşa cephe hattına ancak Rus ordusunun Hainköy taarruzundan üç gün önce ulaşabilmişti³⁷. Rauf Paşa'nın ayağının tozuyla kontrolü ele alması ve irili ufaklı birçok geçit bulunan Balkan Dağları silsilesine bu şartlar altında tamamen hâkim olması ziyadesiyle zor idi.

Osmanlı ordusundaki süvari kullanımı ve istihbarat problemleri tüm cephe hattında olduğu gibi Balkan Dağları silsilesinde de Rus ordusu için en önemli avantajlardandı. Aslında Hainköy Geçidi arazi koşulları göz önüne alındığında savunmaya en elverişli geçitlendendi. Rusların harekât hazırlıkları haber alınsa rahatlıkla Hainköy Geçidi'ne

³⁶ Nikolai Epanchin, *Operations of General Gurko's Advance Guard in 1877*, Londra 1900, s. 44, 299-300.

³⁷ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (=BOA), *Yıldız Esas Evrakı Defterleri* (=Y.EE.D.), 800/7, 27 Haziran 1293, [9 Temmuz 1877].

kuvvet kaydırılabilir ve bu dar geçit Ruslar için geçilmez hale getirilebilirdi. Ancak, keşif ve gözetleme faaliyetlerinin lâıykıyla icra edilememesi Osmanlıların Hainköy'ü geçilmez kılmasını engelledi. Bu şartlar altında operasyon hazırlıklarını tamamlayan General Gurko, 14 Temmuz sabahı Hainköy Geçidi'ne taarruz etti. Ruslar geçitte konuşlu az sayıdaki Osmanlı askerini kolayca mağlup ederek Rus ordusu için stratejik öneme sahip Balkan Dağları hattından geçiş elde etmeyi başardı³⁸.

Osmanlıların Balkan Dağları'ndan geçişini engelleyemediği General Gurko'ya karşı Balkanların güneyinde aldığı önlem ise şöyle idi. Rauf Paşa öncelikle Balkan ordusu için yegâne ikmal hattı konumundaki Yeni Zağra'nın güvenliğini temin etmek istiyordu. Bu kapsamda İslimye'den iki kol halinde Tvarditsa ve Yeni Zağra civarında Rus öncülerini karşılamak için asker çıkarıldı. Ayrıca Şıpka'daki Mehmed Hulusi Paşa'nın Kızanlık istikametini takip ederek Rus ilerleyişine karşı durması emri verildi³⁹. Böylesi bir manevranın sebebi şüphesiz takviye kuvvetler yetişene kadar Rus ordusunun ilerleyişini engellemektir. Geç de olsa Tuna Umum Komutanlığı sorumluluk bölgesi olan Osmanpazarı'ndan 7 taburluk takviye kuvvet Rusların Hainköy'den geçişi üzerine Saffet Paşa komutasında yola çıkarılmıştı⁴⁰. Bu taburlar yetişene kadar Rus ordusu oyalanırsa Ruslar karşısında manevra gerçekleştirilebilirdi. Ayrıca Süleyman Paşa komutasında Karadağ'dan yola çıkan ve İstanbul'dan gönderilen takviyelerin de yakında çatışma bölgesine ulaşması bekleniyordu. Ancak, Ruslar karşısında gönderilen kolların hiçbiri başarı sağlayamadı. Kızanlık ve Tvarditsa civarındaki müsademelerde Rus ordusu kolaylıkla Osmanlı kuvvetlerini aşarak 17 Temmuz akşamı Şıpka önlerine ulaştı.

Saffet Paşa'nın takviye kuvvet olarak gönderilmesinde yaşanan gecikme Rauf Paşa'nın manevrasından verim alınmasını engellemiştir.

³⁸ Rus ordusunun Hainköy taarruzu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Epanchin, *Operations of General Gurko's Advance Guard in 1877*, s. 62-75; Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, s. 138-145.

³⁹ ATASE, *ORH*. 51/126, 3 Temmuz 1293, [15 Temmuz 1877].

⁴⁰ ATASE, *ORH*. 10/164, 4 Temmuz 1293, [16 Temmuz 1877]; ATASE, *ORH*. 10/164AA, 4 Temmuz 1293, [16 Temmuz 1877].

Saffet Paşa'nın İslimye'ye ulaşması ve Rauf Paşa ile birleşerek hareket etmesi iş işten geçtikten sonra, yani Gurko'nun Şıpka önlerinde olduğu 18 Temmuz tarihinde mümkün olmuştu⁴¹. Aslında Osmanpazarı'nda konuşlu Saffet Paşa livasının Kazgan-İslimye hattına destek için gönderilmesi Balkan kumandanı Rauf Paşa tarafından 9-10 Temmuz'da düşman Balkan geçitlerini geçmeden talep edilmiş idi⁴². Ancak, Osmanlı karargâhı Osmanpazarı'nın tehlikeye atılmaması için buradaki kuvvetin sevkini uygun görmemişti. Osmanpazarı'na yakın olan Şumnu'dan buraya kuvvet kaydırılarak bu talebin tatbik edilmesi yoluna da gidilmemişti. Nereden asker alınırsa alınsın hep bir yerlerin eksik kalacağını düşünen Osmanlı karargâhı bir kez daha en başından beri devam eden ikileme düşmüştü.

Keşif ve gözetleme faaliyetleri yapılamadığı için düşman kuvvetlerinin sayısının bilinmemesi de Osmanlıların karar alma sürecini uzatmaktaydı. Öyle ki, bir zaman sonra ordunun yönetiminde sorumlu Abdülkerim Nadir, Redif ve Namık Paşalar yaş ve hastalıklarından kaynaklı maluliyetlerinden dolayı mevkileri dolaşarak durumu iyice tatbik edemediklerinden ve bu yüzden bir mevkiden başka mevkiye asker kaydırmanın uygun olup olamayacağını anlayamadıklarından şikâyet etmeye başlamışlardı⁴³. Bu şikâyetler aslında Osmanlıların cephe hattındaki pasifliğinin ve düşmana karşı yeterince mukabele edilememesinin nedenini açıkça gözler önüne sermektedir. 70 yaşını aşmış olan Abdülkerim Nadir Paşa'nın bütün sahaya hâkim, durumu lâyıkıyla tahlil edebilen bir komutan olması zaten pek de mümkün değildi. Sadece Saffet Paşa dahi düşman kuvvetlerinin 14 Temmuz'daki Hainköy taarruzundan önce Balkan Dağları'nın güneyine kaydırılmış olsaydı, Rus ordusu Hainköy-Kızanlık arasında böyle rahat şekilde ilerleyemezdi. Ayrıca bölgedeki asker sayısının caydırıcılığı takviye kuvvetler gelene kadar Gurko'nun Hainköy'den Şıpka üzerine harekâtını dahi engelleyebilirdi. Nitekim, Gurko'nun harekâtını devam ettirmesinin en önemli nedenlerinden biri keşif kollarının sağladığı istihbarat neticesinde ricat hattının

⁴¹ ATASE, *ORH.* 8/108, 6 Temmuz 1293, [18 Temmuz 1877].

⁴² ATASE, *ORH.* 1/7/908-909, 28 Haziran 1293, [10 Temmuz 1877].

⁴³ ATASE, *ORH.* 9/8A, 1 Temmuz 1293, [13 Temmuz 1877].

güvenliğinden endişe etmemesi ve Osmanlıların Balkan Dağları'nın güneyindeki zayıf durumunu tespit edebilmiş olmasıydı.

4. Balkan Dağları Savunmasının Düşmesi ve 1. Şıpka Muharebesi

Şıpka Geçidi, savaşın başından itibaren Ruslar için savaş planını tatbik edecekleri ana hedeflerden biri olarak kabul edilmiştir. Tuna'yı Zıştovi'den geçen ve hızla İstanbul'a ulaşmayı hedefleyen Rus ordusu için Şıpka Geçidi en hızlı ve güvenli ulaşım imkânlarını sağlamaktaydı. Bulgaristan üzerindeki yaklaşma istikametleri göz önüne getirildiğinde, stratejik seviyede harekât düzenlenebilmesi için en uygun yerlerden biri de yine Şıpka Geçidi idi. Balkan Dağları silsilesinde Orhaniye ve Kazgan gibi diğer önemli geçitler Rus ordusu için Şıpka kadar avantajlı değildi. Orhaniye Geçidi'ni zorlamak Ruslar için yolun uzanması, yolun uzaması ise uzun ikmal hattı teşkili ve bu hattın güvenliğini sağlamak için bir dizi problemle karşılaşmak demektir. Kazgan Geçidi ise Osmanlı ordusunun sıklet merkezi olan Tuna şark ordusunun yığınak bölgesine yakın konumdaydı. Buraya taarruz halinde Rus ordusunun gerisi Osmanlılar tarafından kolaylıkla tehdit edilebilirdi.

Osmanlı ordusu Şıpka Geçidi'nin önemini farkındaydı. Öyle ki mart ve mayıs aylarında Balkan Dağları'nda gerçekleştirilen incelemelerden sonra Şıpka Geçidi'nin önemi üzerinde durulmuş, muhtemel bir taarruzda düşman karşısında sorun yaşanmaması için Balkan geçitlerinin müstahkem hale getirilmesi gerektiği işaret edilmiştir⁴⁴. Bu kapsamda inşa faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için mayıs ayının başında Halet Paşa emrine istihkâm subayları da verilerek Balkan geçitlerinde istihkâmın inşasına görevlendirilmiştir⁴⁵.

Osmanlıların Balkanlardaki incelemeleri savaşın ilanından önce başlamış olmasına rağmen, buraya gereken önem zamanında verilmemiştir. Halet Paşa'nın görevlendirilmesi ve inşa faaliyetlerine

⁴⁴ ATASE, *ORH*. 96/200, 17 Şubat 1293, [1 Mart 1877]; ATASE, *ORH*. 96/201AE, 20 Nisan 1293, [2 Mayıs 1877].

⁴⁵ BOA, *İrâde-Dâhiliye (=İ.DH.)*, 745/60907, 23 Rebiü'l-âhır 1294 [7 Mayıs 1877].

başlanması ancak savaşın ilanından 1 ay sonra mümkün olmuştur. Bu yüzden savaş öncesinde ordunun sahip olduğu zaman ve işgücü bu dönemde yitirilmiş idi. Savaş durumunda olan Osmanlı ordusu ağırlıklı olarak Kale-i Erbaa ve Tuna hattında yoğunlaşmış şekilde düşman taarruzunu beklemekteydi. Balkan Dağları'nın güneyinde konuşlandırılması gereken askerler de bu dönemde hazır edilmediği için Halet Paşa istihkâmların inşasında zaman ve işgücü problemleriyle karşı karşıya kalmıştı. Sorunun çözülmesi için padişah buyruğu ile bölgedeki ahaliden yardım alınma yoluna gidilmiş, ihtiyar ve yaşı küçükler hariç erkek nüfustan ihtiyaç duyulan sayıda kişinin bölgeden temin edilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁶. Karar mucibince 1 hafta içerisinde Filibe ve İslimye sancakları ile geçitlerin civarındaki köy ve kasabalardan 12 bin kişi tertip edilerek 40 gün içerisinde bitirilmesi planlanan geçitlerde görevlendirilmiştir⁴⁷. Balkan geçitlerindeki çalışmalar haziranın sonuna doğru bitirilmiştir. Ancak, Balkanlarda kurulması planlanan ihtiyat ordusu kurulmadığı için geçitlere asker yerleştirmede sorunlar yaşanmıştır. Sorunun çözülmesi için Halet Paşa'nın talepleri kayda değer karşılık bulmuyordu. Abdülkerim Nadir Paşa sanki Balkan Dağları sorumluluk sahasından yüzlerce kilometre ötedeymiş gibi davranıyor, kendi sorumluluğunda görmediği bu bölgeden gelen takviye taleplerine de olumlu cevap vermiyordu. Emrinde 100 bini aşkın asker olan Serdar-ı Ekrem, bu sayının yetersiz olduğunu gerekçe göstererek Balkan geçitlerine asker göndermesi yönündeki emir ve talepleri kabul etmiyordu. Paşa'ya göre, takviye kuvvetin Balkanlara İstanbul tarafından gönderilmesi ve Kuzey Kafkasya'da gereksiz yere bekletilen askerlerin Balkanlarda görevlendirilmeleri gerekmekteydi⁴⁸. Bu şartlar altında uzun süre kayda değer asker sevki yapılamayan Balkan geçitlerindeki kuvvet sorunu, Rus ordusunun 27 Haziran'da Tuna'yı Zıştovi'den geçmesi üzerine daha da önemli mesele haline gelmiştir. Osmanlılar ikinci savunma hattını tutabilmek için eldeki imkânlar

⁴⁶ BOA, *İ.DH*, 746/60984, 22 Rebiü'l-âhır 1294 [6 Mayıs 1877].

⁴⁷ BOA, *İ.DH*, 746/60994, 10 Cemâziyü'l-evvel 1294 [23 Mayıs 1877].

⁴⁸ ATASE, *ORH*. 1/7/616, 14 Mayıs 1293, [26 Mayıs 1877]; ATASE, *ORH*. 1/7/617, 12 Mayıs 1293, [24 Mayıs 1877].

dâhilinde çaba göstermiş, Balkan hattının takviyesi için İstanbul'dan silah, mühimmat ve teçhizat gönderilmiştir⁴⁹.

Rus ordusunun Tuna'yı geçişi sonrası İstanbul'dan gönderilen kuvvetle birlikte Balkan geçitlerini kumanda etmesi için daha önce bölgedeki inşa çalışmalarına da katılmış olan Miralay Mehmed Hulusi Bey ve Miralay Rasim Bey terfi ettirilerek Balkanlara gönderildi⁵⁰. Şıpka'dan Kazgan Geçidi'ne kadar olan geçitlerin kumandası Mehmed Hulusi Paşa'ya, Şıpka'nın batısındaki geçitlerin kumandası ise Rasim Paşa'ya verilmişti⁵¹. Mehmed Hulusi Paşa refakatinde Balkanlara 8 tabur piyade, 1 batarya dağ topu 1 batarya 4 fondluk çelik Krupp bataryası ve 250 topçu gönderilmiştir⁵². Takviye kuvvetlerin ulaşması ile Şıpka'daki birlikler Rus saldırıları öncesi son halini almıştır. Aslında Balkanlara özellikle süvari ve müstahfız takviyesi gönderilmek istenmiştir. Selanik, Aydın ve Hüdavendigâr vilayetlerinden yaklaşık 1600 süvari 12 Temmuz'da bölgeye gönderilmek için hazır edilmiş, Balkan Dağları bölgesinde evlerinde kalan müstahfızların da silah altına alınarak Şıpka'ya gönderilmesi planlanmıştır⁵³. Ayrıca, 13 Temmuz'da İstanbul'dan 5 tabur asker ve dağ toplarından oluşan bir grup daha Rasim ve Mehmed Hulusi Paşaların acil isteği üzerine yola çıkarılmıştır⁵⁴. Ancak, Rusların Balkanlara yapacağı taarruza karşı son aşamada organize edilmeye çalışılan bu kuvvetlerin hiçbiri yetiştirilememiştir⁵⁵. Rus taarruzları öncesinde 14 Temmuz'da Şıpka'daki birliklerin son hali, geçitte 6 tabur, Şıpka köyünde de 4 tabur ihtiyat olmak üzere toplam 10 tabur olarak bildirilmiştir⁵⁶.

⁴⁹ ATASE, *ORH.* 68/100AAA, 19 Haziran 1293, [1 Temmuz 1877]; ATASE, *ORH.* 1/7/858, 21 Haziran 1293, [3 Temmuz 1877].

⁵⁰ BOA, *İ.DH.* 750/61234, 21 Cemâziyü'l-âhır 1294 [3 Temmuz 1877]; BOA, *İ.DH.* 750/61278, 22 Cemâziyü'l-âhır 1294 [4 Temmuz 1877].

⁵¹ ATASE, *ORH.* 10/8, 1 Temmuz 1293, [13 Temmuz 1877].

⁵² ATASE, *ORH.* 68/104, 23 Haziran 1293, [5 Temmuz 1877].

⁵³ ATASE, *ORH.* 71/50, 30 Haziran 1293, [12 Temmuz 1877].

⁵⁴ ATASE, *ORH.* 8/77AB, 1 Temmuz 1293, [13 Temmuz 1877].

⁵⁵ ATASE, *ORH.* 45/72, 3 Temmuz 1293, [15 Temmuz 1877].

⁵⁶ ATASE, *ORH.* 51/125, 2 Temmuz 1293, [14 Temmuz 1877].

General Gurko, Hainköy Geçidi üzerine yürüyüşe geçtiği 12 Temmuz'da bir başka kolu da Şıpka Geçidi'nin kuzey ucundaki Gabrova üzerine sevk etmişti. Gabrova kolu ile Gurko hem Osmanlıların dikkatini Şıpka'da tutmak istemiş, hem de çevirme harekâtını başarıyla gerçekleştirdikten sonra Şıpka üzerine yapılacak taarruzun hazırlıklarının tamamlanmasını amaçlamıştı. Bu kapsamda yapılan plana göre Gurko'nun 17 Temmuz'da Şıpka Geçidi'nin güneyine ulaşması hedeflenmişti. Bu yüzden iki kolun da 17 Temmuz'da Şıpka'ya taarruzu üzerine anlaşılmıştı⁵⁷. Ancak, Gurko uzun süren yürüyüş ve muhtelif noktalarda gerçekleşen çarpışmalardan dolayı belirlenen tarihte Şıpka'ya 30 kilometre mesafedeki Kızanlık önlerine daha yeni ulaşabilmişti. General Gurko'dan haber alınamamasına rağmen Gabrova müfrezesi 17 Temmuz'da Şıpka üzerine taarruzunu gerçekleştirdi. Üç koldan geçide saldıran Rus kuvvetleri, Şıpka'nın sağ ve solundaki paralel sırtlarda mevzi elde etmesine rağmen güçlü Osmanlı istihkâmları karşısında yetersiz kuvvetle gerçekleştirilen taarruzlarda başarı sağlayamadı. Taburlar 17 Temmuz akşamı Gabrova'ya çekildi⁵⁸. Böylece Rusların kendisinden yaklaşık iki üç misli çoğunlukta hâkim bir istihkâmdaki Osmanlı kuvvetlerine saldırısı kısa süre içerisinde başarısızlıkla sonuçlanmış oldu. Bu saldırı esasında güneydeki Gurko ile müştereken yapılması halinde başarı şansı yüksek olan bir saldırıydı. Ancak, iki kolun iletişim sağlayamaması sebebiyle 17 Temmuz'da gerçekleştirilen saldırı, Rus kuvvetleri için hezimetle neticelendi.

Gurko her ne kadar zamanında Şıpka'ya yetişip taarruza iştirak edememiş olsa da Tunca Vadisi'nde gerçekleştirdiği operasyonlarla Şıpka muharebelerinin neticesi üzerinde büyük etkisi olan kazanımlar elde etmişti. Rus öncüleri Hainköy'ü geçtikten sonra Yeni Zağra'daki demiryolunu tahrip etmiş, telgraf hattını da keserek Şıpka'nın dünyayla iletişimini kesmişti⁵⁹. Ayrıca, Şıpka'ya yetiştirilmeye çalışılan

⁵⁷ Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, s. 168; Daily News, *The War Correspondence of the Daily News 1877*, s. 257.

⁵⁸ Epanchin, *Operations of General Gurko's Advance Guard in 1877*, s. 99-100; Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, s. 171-172.

⁵⁹ ATASE, *ORH*. 51/127, 4 Temmuz 1293, [16 Temmuz 1877].

mühimmat ve ikmal konvoyunu ele geçirerek Osmanlılar için hayati öneme sahip erzak ve mühimmata el konulmuştu⁶⁰. Filibe'den yalnızca 1 zaptiye çavuşu ile korumasız şekilde 13 Temmuz'da yola çıkarılan 90 arabalık ikmal kafilesi, gayet ağır şekilde ilerleyerek ancak dört günde Şıpka yakınlarına ulaşabilmişti. Kafile gecikmeden dolayı tam da Şıpka Geçidi'ne ulaşmak üzereyken 17 Temmuz'da Şıpka köyü dolaylarında Rus öncüleri tarafından ele geçirildi. 90 arabalık kafileden yalnızca 7-8 araba Şıpkadan indirilen bir bölük askerin yardımıyla geçide ulaştırılabildi⁶¹.

Aslında ikmal kafilesi, geçitte yeterli miktarda mühimmat ve gıda maddesi bulunmayan Osmanlıların mücadeleye devam edebilmeleri için son şans idi. Tamamen kuzeyden gelecek saldırılara karşı dizayn edilmiş Şıpka Geçidi'nin ihtiyaçlarının Tunca Vadisi'nden karşılanması planlanmıştı. Ancak, çevirme harekâtıyla gerçekleştirilen Rus taarruzu Osmanlıların bütün planını boşa çıkarmıştı. Şıpka köyüne ve geçide ikişer aylık zahire ihtiyacını karşılayacak büyüklükte ambarlar yapılmıştı. Ancak, inşa faaliyetleri üzerinden 1 aydan fazla geçmiş olmasına rağmen bu ambarlara gıda maddesi gönderilmemişti. Bu şartlarda Şıpka'daki Osmanlı kuvvetlerinin elinde sadece geçitte bulunan üç dört günlük erzak kalmıştı⁶². Balkan Dağları'nın Rus ordusunun ana hedeflerinden biri olacağı aşikâr olmasına rağmen Şıpka'nın ihtiyaçları zamanında temin edilmemişti. Öyle ki mevcut imkânların korunması için bile kayda değer adım atılmamış, Şıpka köyündeki mühimmat ve teçhizat geçide ulaştırılmadan Ruslara kaptırılmıştı.

General Gurko erzak ve mühimmat tedariki şansı olmayan Şıpka'daki Osmanlı kuvvetlerinin bu şartlar altında fazla dayanamayacağını biliyordu. Çatışmaya girmeksizin geçidi teslim almak istedi. 18 Temmuz sabahı Mehmed Hulusi Paşa'ya mektup göndererek geçidin teslim edilmesini teklif etti. Ancak, herhangi bir

⁶⁰ ATASE, *ORH*. 99/138AJ.

⁶¹ BOA, *Yıldız Resmi Maruzat* (=Y.A.RES), 3/13/4-5, 7 Cemâziyü'l-evvel 1296, [29 Nisan 1879].

⁶² BOA, *Y.A.RES*, 3/13/4, 7 Cemâziyü'l-evvel 1296, [29 Nisan 1879].

cevap alamayınca birlikleri taarruza sevk etti. Az sayıdaki kuvvetle Şıpka'nın doğusundaki Berdek tepesinden ve geçidin güney ucundaki St. Nikola tepesi altından yapılan ilk taarruzlarda Ruslar istihkâmlara biraz yaklaşırsa da netice elde edemedi⁶³. Aslında bu taarruz General Gurko tarafından esas taarruz olarak düzenlenmemiştir. Gurko, Gabrova müfrezesi ile iletişim kurarak aynı anda taarruz etme çabasıındaydı. Bu yüzden 18 Temmuz'da gerçekleştirilen taarruzdaki esas amaç eş zamanlı taarruza kadar Şıpka savunmasını oyalamaktan ibaretti. 18 Temmuz'da Gurko'nun top kullanmaması ve kuvvetinin küçük kısmını taarruza sevk etmesi bunun göstergesidir⁶⁴.

Muharebe günü akşamı General Gurko esir askerlerden biri ile Hulusi Paşa'ya tekrar mektup gönderdi. Bu mektupta General, Şıpka'nın her tarafının sarıldığını ve Türk tarafının teslim olması gerektiğini, aksi takdirde bütün askerlerin öldürüleceğini bildirmekteydi. Bu durumu fırsat olarak değerlendiren Mehmed Hulusi Paşa 19 Temmuz sabahı Rus karargâhına bir subay göndererek gerçekleştireceği sessiz ricat için zaman kazanmaya çalıştı⁶⁵. 16 Temmuz'dan beri Rus orduları karşısında çarpışan Osmanlı askerleri ağır zayıat vermişti. Askerler arasında firarlar başlamıştı ve bezginlik had safhadaydı. Sınırlı sayıda cephanesi olan birlik aynı zamanda yorgunluk ve açlıkla da mücadele ediyordu. Mevcut şartlarda daha fazla Ruslara mukabele etmenin mümkün olmadığını anlayan Mehmed Hulusi Paşa, Rus karargâhına gönderdiği subayla zaman kazanmaya çalışarak, söz konusu zaman diliminde Rusların ihmalinden yararlanmış ve Şıpka'daki birlikleri Çırpan ve Filibe istikametine çekmeyi başarmıştı⁶⁶. Ruslar bu süre zarfında geçidi gözetlemeyerek hata yapsa da neticesinde Tırnova'dan yola çıkarak 7-8 gün olmasına rağmen yaklaşık 150 kilometrelik uzun bir yolu aşarak Şıpka gibi zorlu ve

⁶³ Şıpka muharebesinin cereyanı hakkında detaylı bilgi için bkz. Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, s. 170-175; Epanchin, *Operations of General Gurko's Advance Guard in 1877*, s. 93-130; Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, s. 148-154.

⁶⁴ Epanchin, *Operations of General Gurko's Advance Guard in 1877*, s. 106-112.

⁶⁵ ATASE, *ORH*. 6/146, 10 Temmuz 1293, [22 Temmuz 1877]; ATASE, *ORH*. 6/146A, 10 Temmuz 1293, [22 Temmuz 1877].

⁶⁶ Epanchin, *Operations of General Gurko's Advance Guard in 1877*, s. 117-121.

stratejik önemi haiz bir mevkiyi çevirme harekâtı ile elde etmeyi başarmışlardı.

Osmanlı kuvvetlerinin müstahkem Şıpka Geçidi'nden mücadele etmeden geri çekilmesinin başlıca sebeplerinden biri de Osmanlı askerinin maneviyatının bozulması idi. Telgraf hatları kesildiği için iletişim şansı kalmayan ve 15 Temmuz'dan beri zor şartlar altında Ruslarla mücadele eden ağırlıklı olarak ihtiyat taburlarından kurulu Şıpka birliği, psikolojik olarak mücadeleyi sürdürebilecek durumda değildi. Şıpka Komutanı Mehmed Hulusi Paşa da ricatten hemen sonra yazdığı telgrafında askerlerin içinde bulunduğu psikolojiden kaynaklı emir komuta sorunları ile erzak ve mühimmat yetersizliklerine hususiyetle dikkat çekmekteydi. Paşa, mevcut şartlar altında bir gün daha savunmayı sürdürme niyetinde olmasına rağmen askerlerin yorgun ve mustarip olmasından dolayı ricat planını uygulamaya koymak zorunda kaldığını belirtmekteydi. Ayrıca taburlarında birçok firar olayı gerçekleşmişti, ki bu da Mehmed Hulusi Paşa'nın mücadele azminin kırılmasındaki bir diğer önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır⁶⁷. Askerlerin maneviyatının bozulmasının bir diğer sebebi de şüphesiz düşmanın gücü hakkında tam olarak bilgi sahibi olunmaması idi. 16-17 Temmuz'da Kızanlık civarında düşmanla muhtelif çatışmalara giren Şıpka müfrezesi ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmıştı. Osmanlılar bu çarpışmalarda düşman tarafından çevrildiği için Rusların kuvvetini tespit edememişti. Karşısındaki kuvveti keşfedemeyen zor şartlar altındaki askerler Rusları fazlasıyla gözlerinde büyütmekteydiler. Bu da mücadele azminin kırılmasına sebep olmuştur. Nitekim, Ruslar da Osmanlıların yaşadığı sorunların kendilerine büyük fırsat sağladığının farkındaydı. General Gurko 19 Temmuz'da Rus karargâhına yazdığı raporunda Osmanlıların hazırlıksız olmasını Ruslar için büyük bir şans olarak değerlendirmiş, Osmanlıların yeterli erzak ve motivasyona sahip olmaları halinde böylesine müstahkem bir mevzinin zaptının kendileri için çok zor olacağından bahsetmişti⁶⁸.

⁶⁷ ATASE, *ORH*. 6/146, 10 Temmuz 1293, [22 Temmuz 1877].

⁶⁸ Ali Fuad, *Musavver 1293-1294 Osmanlı-Rus seferi*, c. 1, İstanbul 1326, s. 316.

Osmanlı ordusunun Ruslar karşısındaki pasif tutumunun faturası Şumnu'daki karargâha kesildi. 16 Temmuz'da Mabeyn-i Hümayun'dan Serasker Redif Paşa ve Serdar-ı Ekrem'e çekilen telgrafta düşmanın hızla ilerlemesinin sebebi olarak 160-170 bin kişilik ordunun kalelere kapatılması ve bu kuvvetten seyyar birlik teşkil edilerek düşman önüne çıkarılmaması gösterilmiş, hızla tedbir alınması yönünde paşalar uyarılmıştı⁶⁹. Ancak, Sultan Abdülhamid'in uyarılarından sonra da Ruslara karşı kayda değer gelişme olmaması üzerine, Abdülkerim Nadir Paşa, Serasker Redif Paşa ve Namık Paşa görevlerinden azledilerek dîvân-ı harbe gönderilmiştir.

Sonuç

Osmanlı ordusunun 93 Harbi'nin ilk üç aylık döneminde takip ettiği savunma konsepti, stratejinin doğasına ters bir şekilde beklemekten ve hamle yapmaktan kaçınmaktan ibaretti. Osmanlı birlikleri Tuna Nehri'nin ötesinde Rus ordusu için stratejik noktaları tahrip ederek Rus ilerleyişini geciktirmeye çalışmamış, bu bölgede keşif ve gözetleme faaliyetleri icra edilemediği için Rus ordusunun yığınaklanması hakkında da yeterli bilgi elde edilememiştir. Benzer sorunlar Rus ordusunun Tuna'nın öbür yakasına geçmesinden sonra da devam etmiş olup Rus ordusu Romanya'da olduğu gibi Bulgaristan'da da rahatça hareket etme imkânı yakalamıştır. Rus ordusunun Bulgaristan'a girdikten sonra en savunmasız oldukları an olan nehir geçiş harekâtı karşısında herhangi ciddi adım atılmadı. Ruslara taarruz için en uygun zaman olan köprü yapımına kadarki 4-5 günlük süreçte düşmana ağır zayıat verdirilebilecek bir taarruza teşebbüs edilmediği gibi, sonrasında Rus ikmal hatlarını kesmek için de kayda değer bir tedbir geliştirilemedi. Daha savaşın başında yaşanan bu gelişmeler Osmanlı karar mekanizmasının Rus ordusu karşısında göstereceği pasif tutumun göstergesiydi. Osmanlı ordusunun Ruslar karşısında böylesine durağan kalarak pasif savunma stratejisi izlenmesinin en büyük sebeplerinden biri, Abdülkerim Nadir Paşa'nın emri altındaki kuvvetin Tuna'daki yüzlerce kilometrelik savunma hattını tutmaya yeterli

⁶⁹ Ahmed Mithat Efendi, *Zübdetü'l-Hakayık*, ed. Ömer Faruk Can, Ankara 2015, s. 204-205.

olmadığını düşünmesiydi. Bu düşünce zaten başarıya inancı olmayan Abdülkerim Nadir Paşa'nın en büyük dayanağı olmuştur. Serdar-ı Ekrem görev süresi boyunca emrindeki askeri dağıtmaktan imtina ederek bunları toplu halde tutmaya çalışmış, müstahkem mevki savunmasına odaklanmıştır. Osmanlı savaş planı iki hat halinde derinlikli bir savunma anlayışı ile Rus ordusunu engellemeyi planlamasına rağmen, her iki hatta da kayda değer tertibat sağlanamamıştır.

Osmanlı Devleti seferber ettiği kuvveti azami surette kesin sonuç yeri mahiyetindeki Tuna Cephesi'nde kullanmak ve talî cephelerde hesaplı riskler almak yerine, silah altına aldığı askerlerin yarısını ikincil önemdeki cephelerde görevlendirerek bütün imparatorluk topraklarında güçlü olmaya çalışmıştır. Tuna harp sahasında daha fazla asker görevlendirmek mümkünken, binlerce asker memleketin dört bir yanında beyhude bekletilmiştir. Silah altına alınan kuvvetin stratejik olarak doğru konuşlandırılmaması Osmanlı ordusunun Ağustos 1877'ye kadar Tuna Cephesi'ndeki pasif tutumunun başlıca sebebiydi. Bu yüzden Osmanlı yığınak planı ağırlık merkezi ve kuvvet tasarrufu prensiplerine uygun değildi. Bu hata savaşın ilerleyen aylarında talî cephelerden Bulgaristan'a kuvvet kaydırılarak giderilmeye çalışılmış olsa da, Tırnova, Selvi ve Şıpka gibi Osmanlı ordusunun operasyonel kabiliyetine etki eden stratejik noktalar kaybedilmiş, buraların sonradan elde edilmesi de mümkün olmamıştır.

Osmanlı yığınak planının yol açtığı bir diğer sorun ise Balkan Dağları hattında oluşturulması planlanan ihtiyat kolordusunun zamanında hazırlanmaması idi. Osmanlıların Tuna Cephesi'nde ikinci savunma hattı olarak kabul ettiği Balkan Dağları uzun süre askersiz kalmıştır. Bölgeye kayda değer sayıda asker sevk edilmesi Rus ordusunun Tuna'yı geçmesinden sonra olmuştur. Rauf Paşa'nın Balkan Komutanı olarak atanması ve cephe hattına ulaşması ise Rus taarruzlarından birkaç gün önce gerçekleşmiştir. Bu şartlar altında Balkan hattındaki organizasyon eksikliklerinden dolayı keşif ve gözetleme faaliyetlerinin icra edilememesi Balkan Dağları hattında savunma zaafiyetine neden olmuştur. Aslında keşif ve gözetleme ile istihbarat faaliyetlerinin yetersizliği, Balkan Dağları'nda olduğu gibi Tuna Nehri'nin de Ruslar tarafından rahatlıkla geçilmesinin esas

nedenlerindendi. General Gurko'nun harekâtının başarısının en önemli faktörlerinden biri Osmanlıların hiçbir şekilde Rusların niyetinden haberdar olamaması ve bu yönde tedbire başvuramamasıydı.

Savunma zaafiyetine neden olan bir diğer etken ise Balkan Dağları hattındaki geçitlerin hepsinin savunmaya kâfi derecede tahkim edilememesiydi. Osmanlılar daha çok tugay ve kolordu seviyesinde harekâta elverişli birincil önemdeki geçitlerin müstahkem hale getirilmesine odaklanmıştı. Ayrıca yeterli asker gönderilmeyen yaklaşık 200 kilometre genişliğindeki Kazgan-Şıpka hattında eldeki imkânlar da yine geçitlerin önem sırasına göre kullanılmış, askerlerin çoğu Şıpka ve Kazgan geçitleri ve bu geçitlerin hemen gerisindeki yerleşim yerlerinde konuşlandırılmıştı. Balkanlarda savunma zaafiyeti oluşturan bu gelişmeler Rusların kolayca Balkanları aşmasına ve Şıpka gibi müstahkem mevkiyi elde etmesine zemin hazırlamıştır. Osmanlılar arazi hâkimi olma avantajından bir türlü istifade edememiş, Balkan Dağları gibi savunmaya elverişli hattı korumaya muktedir adımları atamamıştır. Bu şartlar altında kaybedilen Şıpka Geçidi, Süleyman Hüsnü Paşa ve Mehmed Ali Paşa'nın Balkanlarda görev almaya başlamasından sonra Osmanlı ordusundaki stratejik yönetim ve koordinasyon probleminin ana sebebi olacak, Balkanlardaki mağlubiyet esas etkisini bu Paşaların döneminde göstermeye başlayacaktır.

Bütün bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, Şıpka gibi müstahkem mevkinin düşmesinin başlıca nedenleri, Osmanlı karar alıcılarının Balkan Dağları hattını zamanında takviye etmemesi ve buraya gerekli özeni göstermemesidir. Buna savaşın başından sonuna kadar Osmanlı ordusunda görülen stratejik harekât ve yönetim sorunları da eklenince Osmanlı ordusu Rus ilerleyişi karşısında gerekli reaksiyonu gösterememiştir. Bu yüzden, cephe yönetiminin ordunun pasif kalmasında önemli etkisi olsa da savaşın ilk üç ayını kapsayan dönemdeki savunma zaafiyeti yalnızca bir kişinin sebep olabileceği kadar küçük kapsamlı bir hata değildir. Aksine, bu durum birden çok sorumlusu olan, stratejik yönetim problemlerinden kaynaklı hatalar silsilesi üzerine gelişmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)

ATASE, *ORH.* 1/7/616, 14 Mayıs 1293, [26 Mayıs 1877]

ATASE, *ORH.* 1/7/617, 12 Mayıs 1293, [24 Mayıs 1877]

ATASE, *ORH.* 1/7/908-909, 28 Haziran 1293, [10 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 1/7/858, 21 Haziran 1293, [3 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 3/185, 25 Haziran 1293, [7 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 9/8A, 1 Temmuz 1293, [13 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 3/185AA, 26 Haziran 1293, [8 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 96/201AE, 20 Nisan 1293, [2 Mayıs 1877]

ATASE, *ORH.* 10/164AA, 4 Temmuz 1293, [16 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 10/164, 4 Temmuz 1293, [16 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 51/126, 3 Temmuz 1293, [15 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 8/108, 6 Temmuz 1293, [18 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 96/200, 17 Şubat 1293, [1 Mart 1877]

ATASE, *ORH.* 68/100AAA, 19 Haziran 1293, [1 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 10/8, 1 Temmuz 1293, [13 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 68/104, 23 Haziran 1293, [5 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 71/50, 30 Haziran 1293, [12 Temmuz 1877]
ATASE, *ORH.* 8/77AB, 1 Temmuz 1293, [13 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 45/72, 3 Temmuz 1293, [15 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 51/125, 2 Temmuz 1293, [14 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 51/127, 4 Temmuz 1293, [16 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 99/138AJ

ATASE, *ORH.* 6/146, 10 Temmuz 1293, [22 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 6/146A, 10 Temmuz 1293, [22 Temmuz 1877]

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arsivi (BOA)

BOA, *Y.EE.D.*, 800/7, 27 Haziran 1293, [9 Temmuz 1877]

BOA, *Y.A.RES.*, 3/13/4-5, 7 Cemâziyü'l-evvel 1296, [29 Nisan 1879]

BOA, *İ.DH.*, 745/60907, 23 Rebiü'l-âhır 1294, [7 Mayıs 1877]

BOA, *İ.DH.*, 746/60984, 22 Rebiü'l-âhır 1294, [6 Mayıs 1877]

BOA, *İ.DH.*, 746/60994, 10 Cemâziyü'l-evvel 1294, [23 Mayıs 1877]

BOA, *İ.DH.*, 750/61234, 21 Cemâziyü'l-âhır 1294, [3 Temmuz 1877]

BOA, *İ.DH.*, 750/61278, 22 Cemâziyü'l-âhır 1294, [4 Temmuz 1877]

Kaynak Eserler

Ahmed Mithat Efendi, *Zübdetü'l-Hakayık*, ed. Ömer Faruk Can, Ankara
2015

Daily News, *The War Correspondence of the Daily News 1877*, Londra 1878

GREENE, Francis Vinton, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, New York 1879

Mahmud Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, ed. İsmet Miroğlu, İstanbul 1983

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Ali Fuad, *Musavver 1293-1294 Osmanlı-Rus seferi*, c. 1, İstanbul 1326
EPANCHİN, Nikolai, *Operations of General Gurko's Advance Guard in 1877*, Londra 1900

FULLER, William C., *Strategy and Power in Russia 1600-1914*, New York 1992

KÖREMEZLİ, İbrahim, “Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)”, *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, ed. Gültekin Yıldız, İstanbul 2013, s. 249-287

MAURICE, Frederick, *The Russo-Turkish War*, Londra 1905

Mehmed Hulusi, *Niçin Mağlub Olduk 1877-78 Osmanlı Rus Seferi; Avrupa Cihetindeki Harekât*, İstanbul 1326

MERCAN, Evren, “93 Harbi'nin Ortaya Çıkardığı Bir Deniz Harp Stratejisti: Stepan Osipovich Makarov”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22 (2015), s. 133-144

MERCAN, Evren, *93 Harbi'nde Deniz Harekâtı*, İstanbul 2020

MERCAN, Evren, *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, İstanbul 2018

ÖZTÜRK, Mustafa, “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Belgeleri: Abdi Paşa'nın Muhakemesi”, *Belgeler*, Sayı 27 (2003), c. 23, s. 117-139

ÖZCAN, Abdülkadir, “Abdülkerim Nadir Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul 1988, s. 253-254

SEDES, Halil, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 2, İstanbul 1936

SEDES, Halil, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 3, İstanbul 1937

SÜER, Hikmet, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, Ankara 1993

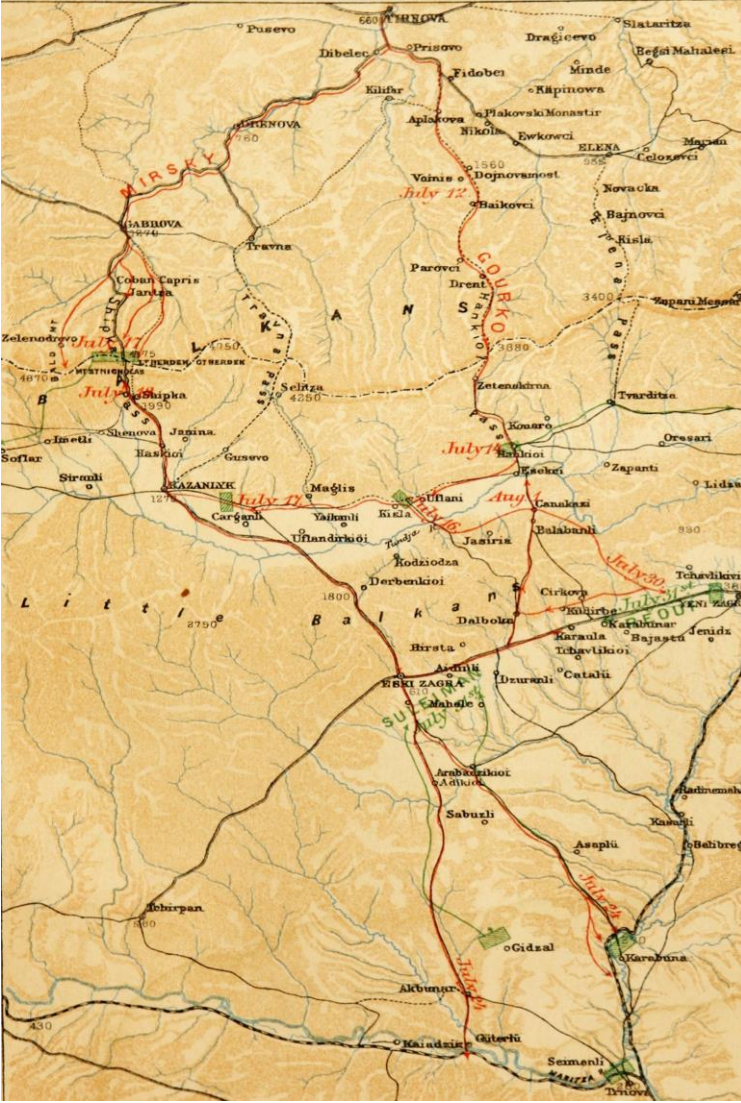
TACAN, Necati, “1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Türk Sevk ve İdaresinde Sevkulceysi Hatalar: Başkomutanlık”, *Askeri Mecmua*, Sayı 107 (Aralık 1937), c. 8, s. 757

UYAR, Mesut ve Edward J. Erickson, *A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk*, Santa Barbara 2009

YILDIZ, Gültekin, “Kara Kuvvetleri”, *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, ed. Gültekin Yıldız, İstanbul 2013, s. 47-113

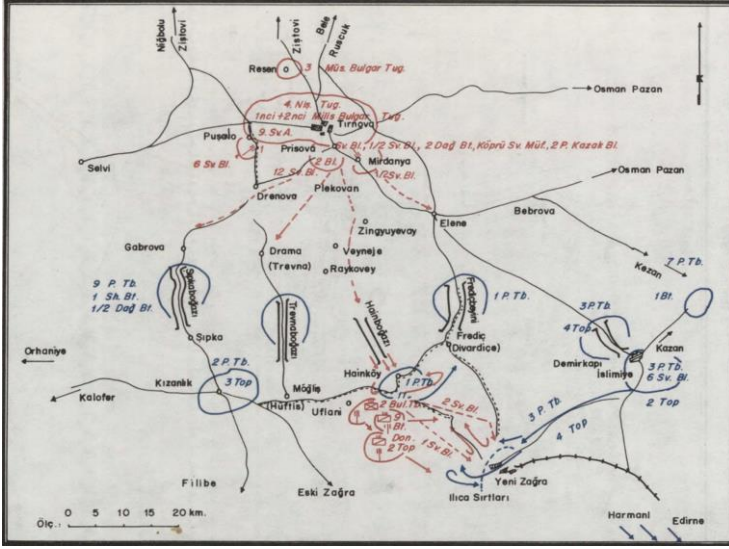
EKLER

Ek 1: General Gurko Müfrezesi'nin Balkan Dağları Harekâtı

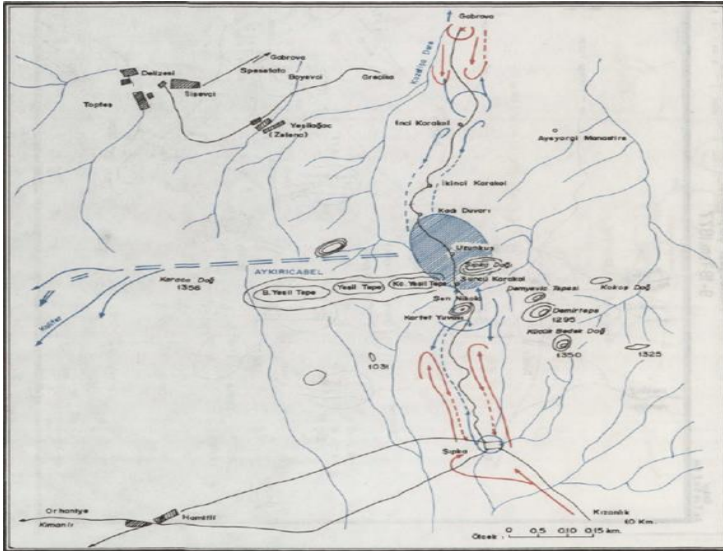
(Kaynak: Francis Vinton Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, New York 1879)

Ek 2: Hainköy Boğazı Taarruzu ve Balkan Geçitleri'ndeki Konuşlanma

(Kaynak: Hikmet Süer, 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi, Ankara 1993)

Ek 3: 1. Şıpka Muharebesi

(Kaynak: Hikmet Süer, 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi, Ankara 1993)

Summary

Organization and coordination problems had been the main reason for the failures of the Ottoman Empire during the wars that took place in the eighteenth and nineteenth centuries. The Ottomans army did not have a proper war plan which was prepared during peacetime considering the political conditions. For that reason, ad-hoc and desultory maneuvers became the main way of fighting of the Ottoman army. The organization and coordination problems in the Ottoman army were especially experienced during the Ottoman-Russian War of 1877-1878. The multi-headed and complex command organization of the Ottoman army led to many problems on the Danubian front.

The strategy followed by the Ottoman Empire throughout the Ottoman-Russian War of 1877-1878 was based on defense. However, the way of defense of the Ottomans, especially during the first three months, was against the nature of the defense that indicates both passive and active practices. The Ottoman army did not attempt to attack the strategic points for the Russian army on the opposite shore of the Danube River. Besides, it could not be possible to reach enough information about the deployment of the Russian army because of the inefficiency of the reconnaissance and surveillance missions in the Ottoman army. These problems continued after the crossing operation of the Russian army. The Ottoman army did not take a serious step to benefit from the unprepared conditions of the Russians who had been trying to finish the crossing operation by constructing a bridge. Instead, the army under the command of Abdülkerim Nadir Pasha had performed a defense strategy that was based on absolute passivity against the Russian attacks without considering active defense that was based on threatening the important supply lines and mounting points of the enemy. Even though it would be easy to attack such positions and restrain the enemy by destroying the supply lines before the army gathered, the Ottomans did not consider exploiting the advantage even under such circumstances. Therefore, the Russian forces managed to finish their preparations easily to be able to carry out their war plan that was based on advancing on İstanbul.

These developments that took place during the first phase of the war were clear indications of the passive manner of the Ottoman decision-makers against the aggressive strategy of the Russian army. In fact, one of the main reasons for the passivity was Abdülkerim Nadir Pasha's dissatisfaction regarding the numbers of the Ottoman army. According to him, it was not possible to hold such a big defense line with the force under his command. He always complained about the inefficiency of the numbers and this became the main ground for him who had already no belief in success. At the preparation stage of the war, the Ottoman decision-makers attempted to be strong everywhere and did not consider taking calculated risks in the secondary areas to focus on the primary one. This strategic decision had a big impact on the course of the war. Therefore, Serdar-ı Ekrem preferred to remain immobile and preferred waiting to prevent the Russian advance by detaining them with the fortifications. In this context, one of the biggest strategic mistakes of the Ottoman army within the context of the war preparations was the inappropriate deployment of the mobilized force strategically. Even though the inefficiency of the force was understood during the first months of the war and the Ottoman decision-makers attempted to eliminate this mistake by reinforcing the Danubian front from the secondary fronts, the Ottoman army could not recover its operational capability that was damaged as a result of losing strategically important positions such as Tırnova, Sevlievno, Byala and the Balkan Mountains.

The defense of the Balkan Mountains which was considered as the second defense line of the Ottoman army was not prepared properly by the Ottomans. Although it was planned to organize an army corps for the defense of this line, it could not be possible to put in practice such a plan. The Balkan Mountains line was kept without deploying the necessary numbers for a long time. There was not an organized force under command of a determined commander until the advance of the Russian army after the first week of July. Most of the new battalions and equipment were sent to the Balkans right after the Russian crossing operation, and Rauf Pasha, the newly appointed commander of the Balkans, reached his zone just three-four days before the Russian attacks on the Hainköy Pass. Under these circumstances, the reconnaissance and surveillance activities could not be conducted

properly. Thereby, the Russian forces were able to advance in the Balkans without any resistance.

In fact, the inefficiency of the reconnaissance and surveillance missions was one of the main reasons for the failure in both defense lines, the Danube River and the Balkan Mountains. Another reason that caused a problem in the defense was that the Ottomans did not fortify all positions throughout the Balkan Mountains properly. The Ottomans could not benefit from the advantage of holding control of the battlefield and terrain. They divided the passages into two among themselves as primary and secondary compared to their terrain features and transportation potentials which offers a chance for operation at the strategic level. In this regard, the Shipka Pass and Kazgan Pass were regarded as the most important passages. The inefficient number of soldier were positioned by considering the importance of the passages. Also, the needs of the passages such as ammunition and provision were not satisfied in time to be able to hold the line against the Russian attacks. Therefore, all of these developments mentioned above paved the way for General Gurko to be able to easily pass such a tough terrain without facing a remarkable obstacle. The fall of the Balkan Mountains would be one of the main reasons for the strategic command and coordination problems in the Ottoman army after the appointments of Süleyman Hüsnü Pasha and Mehmed Ali Pasha, and the effects of the failures that took place during the first three months would be seen after these appointments.